รายงานสรุปผลการเสวนา

ในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ ๒๕๖๕

Thailand Research Expo 2022

เรื่อง

"งานวิจัย - สิทธิมนุษยชน - อำนวยความยุติธรรม"

วันพุธที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๖๕ เวลา ๐๘.๓๐ – ๑๒.๐๐ นาฬิกา
ณ ห้องประชุม Lotus Suite 7 ชั้น ๒๒
โรงแรมเซ็นทารา แกรนด์ และบางกอก คอนเวนชัน เซ็นเตอร์
เซ็นทรัลเวิลด์ กรุงเทพฯ

โดย คณะอนุกรรมาธิการด้านสิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพ
ในคณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค
วุฒิสภา

สารบัญ

หน้า

คำนำ ..... (ก)

บทสรุปผู้บริหาร ..... (ข)

บทที่ ๑ บทนำ ๑

๑.๑ ความเป็นมา ๒

๑.๒ วัตถุประสงค์ ๒

๑.๓ ผู้เข้าร่วมเสวนา ๒

๑.๔ วิธีการดำเนินการ ๓

๑.๕ กำหนดการ ๔

๑.๖ ผลที่คาดว่าจะได้รับ ๕

บทที่ ๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการอำนวยความยุติธรรม

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชน ๗

๒.๑.๑ ความหมายของสิทธิมนุษยชน ๗

๒.๑.๒ ขอบเขตของสิทธิมนุษยชน ๘

๒.๑.๓ หลักการของสิทธิมนุษยชน ๙

๒.๑.๔ การคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ๑๑

๒.๑.๕ องค์กรที่มีหน้าที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชน ๑๑

๒.๒ ความหมายของสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ ๑๓

๒.๓ ประเภทของสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ ๑๔

๒.๔ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ..... ๑๕

๒.๔.๑ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ๑๕

๒.๔.๒ แนวนโยบายแห่งรัฐ ๑๖

๒.๔.๓ การปฏิรูปประเทศ ๑๖

๒.๕ อุปสรรคต่อการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ๑๗

๒.๕.๑ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในชั้นต้นทาง ๑๘

๒.๕.๒ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในชั้นกลางทาง ๒๑

๒.๕.๓ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในชั้นปลายทาง ๒๑

สารบัญ

หน้า

๒.๖ กระบวนการยุติธรรมทางเลือก ๒๑

๒.๗ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม - พัฒนาที่ยั่งยืน..... ๒๔

บทที่ ๓ การอภิปรายในการเสวนา

เรื่อง “งานวิจัย – สิทธิมนุษยชน – อำนวยความยุติธรรม” ๒๗

บทที่ ๔ บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๔.๑ บทสรุป ๔๗

๔.๒ ข้อเสนอแนะ ๔๙

ประมวลภาพการเสวนา..... ๕๓

คำนำ

คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา ซึ่งมีหน้าที่และอำนาจในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ กระทำกิจการ พิจารณาสอบหาข้อเท็จจริงหรือศึกษาเรื่องใด ๆ ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมความร่วมมือและการประสานงานระหว่างหน่วยราชการ องค์กรเอกชน และองค์กรในด้านสิทธิมนุษยชน ติดตาม ตรวจสอบการกระทำหรือการละเว้นการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพ การสื่อสารมวลชนและสื่อสาธารณะ การคุ้มครองผู้บริโภคปัญหาความเดือดร้อนของผู้บริโภค พิจารณาศึกษา ติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการปฏิรูปประเทศและแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ที่อยู่ในหน้าที่และอำนาจ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

คณะกรรมาธิการได้มีการพิจารณาและติดตามปัญหาการละมิดสิทธิมนุษยชน การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และการอำนวยความยุติธรรมมาอย่างต่อเนื่อง และเห็นว่าเป็นปัญหาสำคัญที่ประเทศไทยควรต้องมีการแก้ไข เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน รวมทั้งเพื่อเสริมสร้างความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำในสังคมให้เกิดขึ้น ตามหลักสิทธิมนุษยชน และตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้บัญญัติและให้การรองรับไว้

ดังนั้น คณะกรรมาธิการจึงได้ร่วมกับสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) จัดเสวนา เรื่อง “งานวิจัย – สิทธิมนุษยชน – อำนวยความยุติธรรม” ในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ ๒๕๖๕ (Thailand Research Expo 2022) เพื่อรับฟังความคิดเห็นจากหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม องค์กรอิสระ ประชาชน และภาคประชาสังคม เพื่อมีข้อเสนอแนะนำไปสู่การศึกษาวิจัยและแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน การอำนวยความยุติธรรม และคุ้มครองสิทธิของประชาชนต่อไป

บทสรุปผู้บริหาร

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ บัญญัติให้รัฐต้องจัดให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก และต้องให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาส เพื่อให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร ซึ่งกระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือที่ผู้ถูกกระทบสิทธิมนุษยชนใช้เป็นช่องทางในการแก้ไขและเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น การเข้าถึงความยุติธรรมจึงเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญของประชาชนทุกคนที่ได้รับผลกระทบทางสิทธิมนุษยชน และจากการติดตามการดำเนินงานในเรื่องดังกล่าว คณะกรรมาธิการเห็นว่า สถานการณ์ด้านกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยยังปรากฏปัญหาความเหลื่อมล้ำและประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม ที่ประชาชนยังไม่ได้รับความสะดวก รวดเร็ว เสมอภาค และเท่าเทียมกัน

สำหรับการพิจารณาศึกษาของคณะกรรมาธิการได้ตั้งประเด็นในการศึกษา คือ การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัญหาด้านต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรม เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนได้เข้าถึงสิทธิต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรมทั้งกระบวนการยุติธรรมต้นน้ำ – กลางน้ำ – ปลายน้ำ ตามหลักสิทธิมนุษยชนและตามบทบัญญัติที่รัฐธรรมแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ บัญญัติให้การรับรองไว้ จึงเป็นที่มาของการจัดเสวนา เรื่อง “งานวิจัย – สิทธิมนุษยชน – อำนวยความยุติธรรม” ในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ ๒๕๖๕ (Thailand Research Expo 2022) ในวันพุธที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๖๕ โรงแรมเซ็นทารา แกรนด์ และบางกอก คอนเวนชัน เซ็นเตอร์ เซ็นทรัลเวิลด์ กรุงเทพฯ

โดยการจัดเสวนา เรื่อง “งานวิจัย – สิทธิมนุษยชน – อำนวยความยุติธรรม” ได้รับทราบข้อมูล ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากการเสวนาของทั้งวิทยากรและผู้เข้าร่วมการเสวนา สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

ประเด็นปัญหาการเข้าถึงความยุติธรรมและการอำนวยความยุติธรรม ดังนี้

๑. ปัจจุบันมีการนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมมากเกินสมควร จึงเกิดปัญหาคดีล้นศาล รวมทั้งยังส่งผลไปถึงปัญหาเรือนจำแออัดด้วย

๒. การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทั้งกระบวนการยุติธรรมต้นน้ำ – กลางน้ำ – ปลายน้ำ รัฐมีหน้าที่ต้องให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนเพื่อให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรม แต่ในทางปฏิบัติยังคงเกิดปัญหาและความเหลื่อมล้ำหลายประการ เช่น สิทธิได้รับทนายความ การได้รับการปล่อยชั่วคราวระหว่างพิจารณาคดี การจัดหาล่าม การดำเนินคดีที่ล่าช้า เป็นต้น ส่งผลให้ประชาชนไม่ได้รับการอำนวยความยุติธรรมอย่างเพียงพอในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

๓. การกำหนดบทลงโทษที่ไม่เหมาะสมกับการกระทำความผิด

๔. การขาดการเชื่อมโยงข้อมูลการกระทำความผิด ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้ไม่มีข้อมูลประกอบการพิจารณาการดำเนินการในกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ต้นน้ำ – กลางน้ำ – ปลายน้ำ

จากปัญหาดังกล่าวจึงเห็นควรมีข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและเพื่อนำไปสู่การวิจัย ดังนี้

๑. ด้านนโยบายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม ควรให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องรวมทั้งประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมในประเทศเป็นไปตามบทบัญญัติที่รัฐธรรมนูญ และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองให้การรับรองไว้ และปัญหาคดีที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลเป็นจำนวนมาก หรือปัญหาคดีล้นศาล และปัญหาเรือนจำแออัด ควรมีการกำหนดนโยบายด้านกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้มีความชัดเจน ทั้งในเรื่องการกำหนดความผิด การกำหนดบทลงโทษ การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้แทนกระบวนการยุติธรรมหลัก และสำหรับโทษและการบังคับโทษทางอาญา ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้กลับสู่สังคมและอยู่ในสังคมได้ และควรพิจารณาแก้ไขโทษตามประมวลกฎหมายอาญาเพื่อให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น รวมทั้งควรมีการเชื่อมโยงข้อมูลการกระทำความผิด ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒. ด้านการเข้าถึงความยุติธรรมและการอำนวยความยุติธรรม ควรมีการจัดหาทนายความที่มีคุณภาพและเป็นทนายความให้จำเลยหรือผู้ต้องหา ตั้งแต่ในชั้นสอบสวนจนคดีถึงที่สุด เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการทำคดี และควรมีการนำระบบงานด้านนิติวิทยาศาสตร์มาใช้ในการพิสูจน์หลักฐานแห่งคดี ซึ่งเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญที่จะทำให้การสืบสวนสอบสวน และการดำเนินคดีมีความชัดเจน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการทำความเข้าใจให้ประชาชนและสังคมได้รับทราบถึงกระบวนการยุติธรรมในทุกขั้นตอนให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดและความแตกแยกของสังคม รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม ควรมีการทำงานในเชิงรุกเพื่ออำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนมากกว่าการทำงานแบบตั้งรับ โดยปรับใช้หรือการนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาช่วยในการดำเนินงาน

๓. ด้านการวิจัย การวิจัยเรื่องความยุติธรรม ควรให้สอดคล้องและสอดรับกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ของสหประชาชาติซึ่งสอดรับกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นหลักการสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย โดยจะทำให้การทำงานเรื่องกระบวนการยุติธรรมเกิดผลสำเร็จ และการวิจัยควรตั้งสมมุติฐานมาจากปัญหาและความเดือนร้อนของประชาชนในเชิงระบบต่อการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งควรมีการพิจารณาศึกษาและวิจัยการลดปริมาณคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม รวมทั้งควรศึกษาวิจัยในเรื่องการเยียวยาผู้ที่ถูกกระทำละเมิดสิทธิมนุษยชน สำหรับการเยียวยาทางจิตใจอย่างจริงจังและเกิดผลเป็นรูปธรรม

คณะกรรมาธิการ มีความคาดหวังถึงผลที่เกิดขึ้นจากการเสวนาทั้งความเห็นที่เป็นข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ทั้งของวิทยากรและผู้เข้าร่วมเสวนา ดังนี้

๑. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ จะสามารถนำผลการเสวนาในครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์ในการทำงานวิจัยของประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพ นำไปสู่ผลการปฏิบัติ การส่งเสริมการพัฒนา และคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เพื่อการอำนวยความยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นและประชาชนได้รับประโยชน์มากขึ้น

๒. คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา จะนำข้อมูลที่ได้จากการเสวนาในวันนี้ไปสู่การขับเคลื่อนและเร่งรัดให้เห็นผลในทางปฏิบัติต่อไป

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมา

"สิทธิมนุษยชน" หมายถึง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่มีมาแต่กำเนิด และความเสมอภาคที่จะไม่ถูกเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเชื้อชาติ ศาสนา เพศ สีผิว ภาษา เผ่าพันธุ์ หรือสถานะอื่นใด

กระบวนการยุติธรรมมีแนวคิดที่สำคัญในการอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชน และหลักการสำคัญประการหนึ่ง คือ "หลักนิติธรรม" (Rule of Law) ซึ่งเป็นแนวคิดที่กฎหมายเป็นหลักการพื้นฐานในการสร้างสังคม และบุคคลทุกคนในประเทศจะมีความเท่าเทียม เสมอภาคภายใต้กฎหมายเดียวกัน รวมทั้งต้องมีการใช้กฎหมายอย่างเป็นระบบ ดังนั้น การดำเนินการของภาครัฐจึงควรดำเนินการให้ประชาชนหรือสังคมได้รับการอำนวยความยุติธรรมอย่างเสมอภาค และเป็นธรรม

สำหรับสถานการณ์ด้านกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย ยังปรากฏปัญหาความเหลื่อมล้ำและประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม ที่ประชาชนยังไม่ได้รับความสะดวก รวดเร็ว เสมอภาค และเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นประเด็นท้าทายที่สำคัญ และมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อให้มีการขยายช่องทางให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร รวมทั้งเพิ่มมาตรการเยียวยาผู้เสียหายอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เป็นไปตามแนวนโยบายแห่งรัฐด้านการบริหารงานกระบวนการยุติธรรมที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๖๘ ได้กำหนดบทบัญญัติไว้ว่า

"รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพเป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร

รัฐพึงมีมาตรการคุ้มครองเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยเคร่งครัด ปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำใด ๆ

รัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมตลอดถึงการจัดหาทนายความให้"

จากปัญหาการดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรมในประเทศ โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างยิ่งและได้กำหนดไว้เป็นวาระสำคัญโดยบรรจุกลไกการปฏิรูปประเทศไว้ในหมวด ๑๖ มาตรา ๒๕๗ – ๒๖๑ และได้กำหนดให้จัดทำกฎหมายเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ชาติ ตลอดจนกำหนดให้มีกฎหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับการปฏิรูปและพัฒนาประเทศโดยเร็ว และมาตรา ๒๕๘ ง. กำหนดเป้าหมายต้องให้มีการอำนวยความยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในสังคม โดยมีประเด็นที่สำคัญที่ต้องทำการปฏิรูป ดังนี้

๑. กำหนดระยะเวลาทุกขั้นตอนในกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมโดยไม่ล่าช้า

๒. ปรับปรุงระบบการสอบสวนคดีอาญาให้มีการถ่วงดุลระหว่างพนักงานสอบสวนกับพนักงานอัยการ

๓. เสริมสร้างและพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรขององค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม ให้มุ่งอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนโดยสะดวกและรวดเร็ว

๔. ปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับอำนาจ หน้าที่ และภารกิจของตำรวจ เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพ

คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติได้เล็งเห็นความสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นการระดมความคิดเห็นทางวิชาการ และวิเคราะห์สภาพปัญหา เพื่อร่วมกันในการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของกระบวนการยุติธรรมให้สามารถอำนวยความยุติธรรมได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ประกอบกับได้มีบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญหลายมาตราที่บัญญัติเกี่ยวกับการปรับปรุงกระบวนการยุติธรรม ดังนั้น เพื่อให้เกิดการปรับปรุงสิทธิของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติและรับรองไว้ให้เพิ่มมากขึ้น จึงเห็นควรจัดเสวนาเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลทางวิชาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคประชาชน และภาคประชาสังคม เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ทั้งในเรื่องการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมที่ต้องเข้าถึงได้โดยสะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง การรับทราบข้อเท็จจริงในกระบวนการพิจารณาโดยเปิดเผย และเป็นการพิจารณาอย่างถูกต้อง ตลอดจนการได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสม และเป็นธรรม ในการพิจารณาในกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่เริ่มจนสิ้นสุดกระบวนการ

๑.๒ วัตถุประสงค์

๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ข้อจำกัด อุปสรรคในการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องและแนวทางการปฏิบัติด้านการอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชน

๒) เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคประชาชนและภาคประชาสังคมในประเด็นการเพิ่มประสิทธิภาพการอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชน

๓) เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านกระบวนการยุติธรรมและการอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชน

๑.๓ ผู้เข้าร่วมเสวนา Onsite จำนวน ๖๐ คน และ Online ไม่จำกัดจำนวน ประกอบด้วย

๑) คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา

๒) คณะอนุกรรมาธิการในคณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา

๓) หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง

- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา
- สำนักงานอัยการสูงสุด
- สำนักงานศาลยุติธรรม
- สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ
- สำนักงานศาลปกครอง
- กรมพระธรรมนูญ
- กรมคุมประพฤติ
- กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
- สำนักงานกองทุนยุติธรรม
- สำนักงานกิจการยุติธรรม
- กรมสอบสวนคดีพิเศษ
- กรมราชทัณฑ์
- กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน
- สถาบันนิติวิทยาศาสตร์
- สำนักงานตำรวจแห่งชาติ
- สถาบันพระปกเกล้า
- สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)
- สภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์
- สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน)

๔) เครือข่ายภาคประชาชนและภาคประชาสังคม

- สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน (สสส.)
- มูลนิธิผสานวัฒนธรรม
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
- มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก
- มูลนิธิเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา
- องค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย)

๑.๔ วิธีการดำเนินการ

๑) เผยแพร่และประชาสัมพันธ์โครงการเสวนา

๒) ประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน องค์กรและตัวแทนภาคประชาชนที่เกี่ยวข้อง

๓) เชิญผู้เข้าร่วมเสวนา จัดเตรียมอุปกรณ์เอกสารประกอบและสถานที่จัดเสวนา

๔) การจัดเสวนาทางวิชาการในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ ๒๕๖๕ จำนวน ๑ ครั้ง Onsite จำนวน ๖๐ คน และ Online ไม่จำกัดจำนวน โดยมีระบบ Streaming ถ่ายทอดแบบ Real Time ผ่านเว็บไซต์ Thailand Research Expo

๕) เปิดให้มีการอภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นผ่านเวทีการเสวนา และผ่านสื่อสังคมออนไลน์

๖) สรุปผลการเสวนาเพื่อรวบรวมสาระสำคัญที่จะจัดทำเป็นข้อเสนอแนะ ในการดำเนินการต่อไป

๑.๕ กำหนดการ

วันพุธที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๖๕ เวลา ๐๘.๓๐ – ๑๒.๐๐ นาฬิกา ณ ห้องประชุม Lotus Suite ๗ ชั้น ๒๒ โรงแรมเซ็นทารา แกรนด์ และบางกอก คอนเวนชัน เซ็นเตอร์ เซ็นทรัลเวิลด์ กรุงเทพฯ

เวลา ๐๘.๓๐ นาฬิกา	ลงทะเบียนผู้เข้าร่วมการเสวนา
เวลา ๐๙.๐๐ – ๐๙.๑๕ นาฬิกา	พิธีเปิด กล่าวรายงาน โดย ● นายสุวพันธุ์ ตันยุวรรธนะ ที่ปรึกษาคณะกรรมาธิการ และในฐานะประธานคณะอนุกรรมาธิการด้านสิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพ กล่าวเปิดการเสวนา โดย ● นายสมชาย แสวงการ ประธานคณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนสิทธิเสรีภาพ และการคุ้มครองผู้บริโภค
เวลา ๐๙.๑๕ – ๑๑.๔๕ นาฬิกา	อภิปราย หัวข้อ “งานวิจัย – สิทธิมนุษยชน – อำนวยความยุติธรรม” โดย **๑. ผู้แทนภาควิชาการ** - ศาสตราจารย์ สุริชัย หวันแก้ว ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย **๒. ผู้แทนจากภาคราชการ** - นายสหการณ์ เพ็ชรนรินทร์ รองปลัดกระทรวงยุติธรรม หัวหน้ากลุ่มภารกิจด้านพัฒนาพฤตินิสัย

	๓. ผู้แทนองค์กรด้านสิทธิมนุษยชน - นางสาวปิติกาญจน์ สิทธิเดช กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ **ผู้ดำเนินรายการ โดย** - นายประสาร มฤคพิทักษ์ อนุกรรมาธิการด้านสิทธิมนุษยชน และสิทธิเสรีภาพ
เวลา ๑๑.๔๕ – ๑๒.๐๐ นาฬิกา	**สรุปผลและปิดการเสวนา** โดย นายสุวพันธุ์ ตันยุวรรธนะ ที่ปรึกษาคณะกรรมาธิการ และในฐานะประธานคณะอนุกรรมาธิการด้านสิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพ

๑.๖ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑) ทราบสภาพปัญหา ข้อจำกัด อุปสรรคในการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และแนวทางการปฏิบัติด้านการอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชน

๒) เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคประชาชน และภาคประชาสังคมในประเด็นการเพิ่มประสิทธิภาพการอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชน

๓) มีข้อเสนอแนะแนวทางการขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านกระบวนการยุติธรรม และการอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชน

บทที่ ๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและการอำนวยความยุติธรรม

๒.๑ ความหมายสิทธิมนุษยชน

๒.๑.๑ ความหมายของสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชน (Human Right) เป็นสิทธิที่ถือว่าผู้ทรงสิทธิ คือ มนุษย์ทุกคน การเกิดขึ้นของสิทธิมนุษยชนเริ่มจากแนวคิดที่ว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับสิทธิโดยกำเนิดที่เหมือนกัน ถูกสร้างมาอย่างเท่าเทียมกัน สิทธิแห่งความเป็นมนุษย์ที่ติดตัวมนุษย์แต่ละคนมานั้นเป็นสิ่งที่เป็นสากล ไม่สามารถจำหน่ายจ่ายโอน และไม่อาจแบ่งแยกได้[๑]

โดยทั่วไปแล้ว สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิป้องกัน หมายความว่า สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่บุคคลใช้ในการป้องกันแดนแห่งเสรีภาพของตนจากอำนาจรัฐ นอกจากสิทธิมนุษยชนอาจถูกล่วงละเมิดจากรัฐได้แล้ว ยังอาจมีกรณีที่ถูกล่วงละเมิดจากบุคคลที่สามได้ด้วย ดังนั้น เพื่อให้สิทธิมนุษยชนมีผลบังคับได้อย่างสมบูรณ์ จึงมีการกำหนดให้รัฐมีหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชนด้วย

กฎบัตรสหประชาชาติได้เพียงกล่าวถึงสิทธิมนุษยชนไว้ในที่ต่างๆ เช่น ในอารัมภบท แต่มิได้มีคำนิยามหรือคำอธิบายเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนแต่อย่างใด โดยในทางวิชาการมักไม่มีการให้คำนิยามความหมายของสิทธิมนุษยชน นอกจากมีการพยายามอธิบายคำปรารภของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ที่ว่า “โดยที่การยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ประจำตัวและสิทธิเท่าเทียมกันและโอนมิได้ของบรรดาสมาชิกทั้งหลายแห่งครอบครัวมนุษยชนเป็นหลักการพื้นฐานแห่งอิสรภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพโลก” นั้น หมายถึง สิ่งจำเป็นสำหรับคนทุกคนที่ต้องได้รับในฐานะที่เป็นคน เพื่อทำให้คน ๆ นั้นมีชีวิตอยู่รอดได้และมีการพัฒนา สิทธิมนุษยชนจึงมี ๒ ระดับ[๒] ดังนี้

ระดับแรก สิทธิที่ติดตัวคนทุกคนมาแต่เกิด ไม่สามารถถ่ายโอนให้แก่กันได้ อยู่เหนือกฎหมายและอำนาจใด ๆ ของรัฐทุกรัฐ สิทธิเหล่านี้ ได้แก่ สิทธิในชีวิต ห้ามฆ่าหรือทำร้ายต่อชีวิต ห้ามการค้ามนุษย์ห้ามทรมานอย่างโหดร้าย คนทุกคนมีสิทธิในความเชื่อมโนธรรมหรือลัทธิทางศาสนา ทางการเมืองมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและแสดงออกหรือการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น สิทธิมนุษยชนเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายมารองรับ สิทธิเหล่านี้ก็ดำรงอยู่

---

[๑] รองศาสตราจารย์ ดร.วรเจตน์ ภาคีรัตน์, *คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา), ๒๒๓-๒๒๔.

[๒] กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, บทวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ และเชื่อมโยงเพื่อวางทิศทางแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๖๑), ๒.

ระดับสอง สิทธิที่ต้องได้รับการรับรองในรูปของกฎหมายหรือต้องได้รับการคุ้มครองโดยรัฐบาล ได้แก่ การได้รับสัญชาติ การมีงานทำ การได้รับความคุ้มครองแรงงาน ความเสมอภาคของหญิงชาย สิทธิเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และคนพิการ การได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การประกันการว่างงานการได้รับบริการทางด้านสาธารณสุข การสามารถแสดงออกทางด้านวัฒนธรรมอย่างอิสระ สามารถได้รับความเพลิดเพลินจากศิลปะ วัฒนธรรมในกลุ่มของตน เป็นต้น โดยสิทธิมนุษยชนระดับที่สองนี้ ต้องเขียนรับรองไว้ในกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญหรือแนวนโยบายพื้นฐานของรัฐของแต่ละประเทศ เพื่อเป็นหลักประกันว่าคนทุกคนที่อยู่ในรัฐนั้นจะได้รับความคุ้มครองชีวิตความเป็นอยู่ ให้มีความเหมาะสมแก่ความเป็นมนุษย์

๒.๑.๒ ขอบเขตของสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชนมีความหมายกว้างกว่า สิทธิตามกฎหมาย นักกฎหมายทั่วไปจึงอธิบายว่า ***สิทธิ*** คือ ประโยชน์ที่กฎหมายรับรอง ซึ่งเป็นไปตามหลักกฎหมายในขอบเขตที่แคบในแง่ที่ว่าคนจะมีสิทธิได้ ต้องมีกฎหมายรับรองไว้เท่านั้น ถ้ากฎหมายไม่เขียนรับรองไว้ย่อมไม่มีสิทธิหรือไม่ได้รับสิทธิ แต่ในแง่ของสิทธิมนุษยชนนั้น ขอบเขตของสิทธิมนุษยชนกว้างกว่าสิ่งที่กฎหมายรับรองดังกล่าวข้างต้น สิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองทั่วโลก ว่าเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อมนุษย์นั้นสามารถจำแนกได้ครอบคลุมสิทธิ ๕ ประเภท[๓]

๑) สิทธิพลเมือง ได้แก่ สิทธิในชีวิตและร่างกาย เสรีภาพและความมั่นคงในชีวิต ไม่ถูกทรมานไม่ถูกทำร้ายหรือฆ่า สิทธิในกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ สิทธิในความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย สิทธิที่จะได้รับการปกป้องจากการจับกุมหรือคุมขังโดยมิชอบ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีในศาลอย่างยุติธรรมโดยผู้พิพากษาที่มีอิสระ สิทธิในการได้รับสัญชาติ เสรีภาพของศาสนิกชนในการเชื่อถือและปฏิบัติตามความเชื่อถือ

๒) สิทธิทางการเมือง ได้แก่ สิทธิในการเลือกวิถีชีวิตของตนเองทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รวมถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกสิทธิการมีส่วนร่วมกับรัฐในการดำเนินกิจการที่เป็นประโยชน์สาธารณะ เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบเสรีภาพในการรวมกลุ่ม สิทธิในการเลือกตั้งอย่างเสรี

๓) สิทธิทางเศรษฐกิจ ได้แก่ สิทธิในการมีงานทำ ให้เลือกงานอย่างอิสระและได้รับค่าจ้างอย่างเป็นธรรม สิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน การได้รับมาตรฐานการครองชีพอย่างเพียงพอ

๔) สิทธิทางสังคม ได้แก่ สิทธิในการได้รับการศึกษา สิทธิในการได้รับหลักประกันด้านสุขภาพแม่และเด็กต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษ ได้รับการพัฒนาบุคลิกภาพอย่างเต็มที่ ได้รับความมั่นคงทางสังคมมีเสรีภาพในการเลือกคู่ครองและสร้างครอบครัว

๕) สิทธิทางวัฒนธรรม ได้แก่ การมีเสรีภาพในการใช้ภาษาหรือสื่อความหมายในภาษาท้องถิ่นตนมีเสรีภาพในการแต่งกายตามวัฒนธรรม การปฏิบัติกิจตามวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นของตน การปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนา การพักผ่อนหย่อนใจด้านการแสดงศิลปะวัฒนธรรม บันเทิงได้โดยไม่มีใครมาบังคับ

---

[๓] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒-๓.

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า สิทธิตามกฎหมายทุกอย่างไม่ใช่เรื่องสิทธิมนุษยชน มีสิทธิบางอย่างเท่านั้นถือเป็นสิทธิมนุษยชน เพราะเป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาแต่เกิด ไม่สามารถโอนไปให้คนอื่น หรือไม่มีใครมาพรากไปจากมนุษย์แต่ละคนได้ และสิทธิที่เป็นสิทธิมนุษยชนนั้นถือเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติระหว่างมนุษย์ เช่น การฆ่าหรือทำร้ายกัน แม้ไม่มีกฎหมายบัญญัติว่า การทำร้ายหรือการฆ่าเป็นความผิดคนทุกคนก็รู้อยู่แก่ใจว่าเป็นความผิด แต่การที่คนในชาติไม่ได้รับอาหารที่เพียงพอแก่การยังชีพ ไม่ถือว่ามีใครทำผิดกฎหมาย แต่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง ที่รัฐบาลมีหน้าที่ต้องจัดการให้คนในชาติได้รับอาหารอย่างเพียงพอแก่การมีชีวิตอยู่รอด

๒.๑.๓ หลักการของสิทธิมนุษยชน

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน นอกจากระบุขอบเขตของสิทธิมนุษยชนว่าครอบคลุมสิทธิอะไรแล้ว ตัวปฏิญญาฯ เองยังได้นำเสนอหลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชนไว้ด้วย หลักการนี้ถือเป็นสาระสำคัญที่ใช้อ้างอิงความเป็นสากลของสิทธิมนุษยชน และใช้เป็นเครื่องมือชี้วัดว่าสังคมใดมีการเคารพและปฏิบัติตามหลักการสิทธิมนุษยชนหรือไม่ สำหรับหลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชน[๔] ประกอบด้วย

๑) เป็นสิทธิธรรมชาติ ติดตัวมนุษย์มาแต่เกิด (Natural Rights) หมายความว่ามนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีประจำตัวตั้งแต่เกิดมาเป็นมนุษย์ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) นี้ไม่มีใครมอบให้เป็นสิ่งที่ธรรมชาติได้กำหนดขึ้นในมนุษย์ทุกคน ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จึงหมายถึงคุณค่าของคนในฐานะที่เขาเป็นมนุษย์ ซึ่งแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) คุณค่าที่ถูกกำหนดขึ้นโดยสังคม เป็นการให้คุณค่าของมนุษย์ในฐานะการดำรงตำแหน่งทางสังคม ซึ่งมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับการมีอำนาจหรือการยึดครองทรัพยากรของสังคม

(๒) คุณค่าที่ถูกกำหนดขึ้นโดยธรรมชาติ เป็นการให้คุณค่าของมนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์ซึ่งมีความเท่าเทียมกัน ไม่แบ่งแยก การกำหนดคุณค่าที่แตกต่างกันนำมาซึ่งการลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ ผู้คนในสังคมโดยทั่วไปมักให้คุณค่าทางสังคม เช่น ฐานะตำแหน่งหรือเงินตรามากกว่า ซึ่งการให้คุณค่าแบบนี้นำมาซึ่งการเลือกปฏิบัติจึงต้องปรับวิธีคิดและเน้นให้มีการปฏิบัติโดยการให้คุณค่าของความเป็นคนในฐานะความเป็นมนุษย์ ไม่ใช่ให้คุณค่าคนตามสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

๒) สิทธิมนุษยชนเป็นสากลและไม่สามารถถ่ายโอนกันได้ (Universality & Inalienability) หมายความว่า สิทธิมนุษยชนนั้นเป็นของคนทุกคน ไม่มีพรมแดน คนทุกคนมีสิทธิมนุษยชนต่าง ๆ เช่นเดียวกัน เพราะโดยหลักการแล้วถือว่า คนทุกคนย่อมถือว่าเป็นคน ไม่ว่าจะมีเชื้อชาติหรือศาสนาใดก็ตาม ย่อมมีสิทธิมนุษยชนประจำตัวทุกคนไป จึงเรียกได้ว่าสิทธิมนุษยชนเป็นของคนทุกคน

---

[๔] รศ. จรัญ โฆษณานันท์, *สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๕๖.), ๕๗-๕๘.

กรณีสิทธิมนุษยชนไม่สามารถถ่ายโอนให้แก่กันได้ หมายความว่า ในเมื่อสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิประจำตัวของมนุษย์ มนุษย์แต่ละคนย่อมไม่สามารถมอบอำนาจ หรือสิทธิมนุษยชนของตนให้แก่ผู้ใดได้ไม่มีการครอบครองสิทธิแทนกัน แตกต่างจากการครอบครองที่ดินหรือทรัพย์สิน เพราะสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องที่ธรรมชาติกำหนดขึ้น เป็นหลักการที่ทุกคนต้องปฏิบัติ แต่หากจะถามว่าในเมื่อสิทธิมนุษยชนเป็นของคนทุกคนเช่นนี้แล้ว สามารถมีสิทธิมนุษยชนเฉพาะกลุ่มได้หรือไม่ ในทางสากลได้มีการจัดหมวดหมู่และกลุ่มของสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิของกลุ่มเฉพาะและสิทธิตามประเด็นปัญหา เช่น สิทธิสตรี สิทธิเด็ก สิทธิในกระบวนการยุติธรรม สิทธิของผู้ลี้ภัย เป็นต้น

๓) สิทธิมนุษยชนไม่สามารถแยกเป็นส่วน ๆ ว่าสิทธิใดมีความสำคัญกว่าอีกสิทธิหนึ่ง (Indivisibility) กล่าวคือ สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ไม่สามารถแบ่งแยกว่ามีความสำคัญกว่าสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม สิทธิทั้งสองประการนี้ต่างมีความสำคัญเท่าเทียมกัน ดังนั้น รัฐบาลใด จะมาอ้างว่าต้องพัฒนาประเทศให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ หรือต้องแก้ปัญหาปากท้อง แล้วจึงค่อยให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง ย่อมขัดต่อหลักการนี้

๔) ความเสมอภาคและห้ามการเลือกปฏิบัติ (Equality and Non-Discrimination) การเลือกปฏิบัติเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมานานในทุกสังคม และถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน เพราะเหตุว่าในฐานะที่เราเกิดเป็นคน ต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน

ความเสมอภาค คือ การที่ทุกคนควรได้รับจากส่วนที่ควรได้ ในฐานะเป็นคน ส่วนหลักความเสมอภาค คือ ต้องมีการเปรียบเทียบกับของ ๒ สิ่ง หรือ ๒ เรื่อง และดูว่าอะไรคือสาระสำคัญของเรื่องนั้นหากสาระสำคัญของประเด็นได้รับการพิจารณาแล้ว ถือว่ามีความเสมอภาคกัน ส่วนการเลือกปฏิบัตินั้น เป็นเหตุให้เกิดความไม่เสมอภาค เช่น การรักษาพยาบาล หรือการเข้าถึงบริการสาธารณะของรัฐเป็นไปไม่ทั่วถึง และไม่เท่าเทียมกัน เพราะมีความแตกต่างของบุคคลในเรื่องเชื้อชาติ

๕) การมีส่วนร่วมและการเป็นส่วนหนึ่งของสิทธินั้น (Participation & Inclusion) หมายความว่า ประชาชนแต่ละคนและกลุ่มของประชาชนหรือประชาชนหรือประชาสังคมย่อมมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการเข้าถึงและได้รับประโยชน์จากสิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง และสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

๖) ตรวจสอบได้และใช้หลักนิติธรรม (Accountability & The Rule of Law) หมายถึง รัฐและองค์กรที่มีหน้าที่ในการก่อให้เกิดสิทธิมนุษยชน ต้องมีหน้าที่ตอบคำถามให้ได้ว่าสิทธิมนุษยชนได้รับการปฏิบัติให้เกิดผลจริงในประเทศของตน ส่วนสิทธิใดยังไม่ได้ดำเนินการให้เป็นไปตามหลักการสากลก็ต้องอธิบายต่อสังคมได้ว่าจะมีขั้นตอนดำเนินการอย่างไร โดยเฉพาะรัฐต้องมีมาตรการปกครองประเทศโดยใช้หลักนิติธรรมหรือปกครอง โดยอาศัยหลักการที่ใช้กฎหมายอย่างเที่ยงธรรม ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย มีกระบวนการไม่ซับซ้อนเป็นไปตามหลักกฎหมาย และมีความเท่าเทียมกันเมื่ออยู่ต่อหน้ากฎหมาย ไม่มีใครอยู่เหนือกฎหมายได้

๒.๑.๔ *การคุ้มครองสิทธิมนุษยชน*

สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่ผูกติดอยู่กับมนุษย์ทุกคน เป็นสิ่งที่ไม่อาจมีผู้ใดพรากไปจากมนุษย์ได้ ด้วยเหตุนี้ การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจึงเป็นเรื่องสำคัญทั้งในระดับกฎหมายภายในประเทศและระดับกฎหมายระหว่างประเทศ ดังนี้[๕]

๑) การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยกฎหมายภายในประเทศ

สำหรับแนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของปัจเจกบุคคลนั้น เสรีประชาธิปไตย ส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่าเป็นหน้าที่สำคัญของรัฐในอันที่จะต้องให้ความคุ้มครองสิทธิแก่ประชาชน ซึ่งอาศัยอยู่ภายในรัฐของตน โดยการบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในบทบัญญัติแห่งกฎหมายระดับรัฐธรรมนูญ เพราะการบัญญัติไว้เช่นนั้นย่อมเท่ากับว่าสิทธิและเสรีภาพมีสถานะเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญและมีคุณค่าในฐานะความเป็นกฎหมายสูงสุดไปด้วย ซึ่งเป็นไปตาม “หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ” และส่งผลให้การตรากฎหมายและการใช้อำนาจของรัฐจะขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญไม่ได้ นอกจากนี้ การบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพในรัฐธรรมนูญยังเป็นการกำหนดหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิในทางศาลแก่บุคคลซึ่งถูกกระทำละเมิดจากรัฐไว้อีกด้วย

๒) การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยกฎหมายระหว่างประเทศ

แนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของปัจเจกบุคคลในระบบกฎหมายระหว่างประเทศนั้น ถือว่ายังมีความแตกต่างจากระบบกฎหมายภายใน เนื่องจากแต่เดิมปัจเจกบุคคลไม่ถือว่าเป็นผู้ทรงสิทธิ ตามกฎหมายระหว่างประเทศแตกต่างจากรัฐที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายระหว่างประเทศ และแม้ว่ารัฐต่าง ๆ จะทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศเพื่อคุ้มครองสิทธิของปัจเจกบุคคลก็ตาม สนธิสัญญาเหล่านั้นก็เป็นแต่เพียงการผูกพันการใช้อำนาจของรัฐภาคีในอันที่จะคำนึงถึงการปฏิบัติต่อประชาชนของตนเท่านั้น กล่าวคือ ข้อความในสนธิสัญญามิได้มีสภาพบังคับเป็นกฎหมายที่จะก่อให้เกิดสิทธิแก่ปัจเจกบุคคลในอันที่จะเรียกร้องให้รัฐต้องรับผิดจากการละเมิดสนธิสัญญาเหล่านั้นแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ รัฐต่าง ๆ จึงคิดค้นวิธีการแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยความร่วมมือกันจัดทำสนธิสัญญาเพื่อสร้างหลักประกันและให้ความคุ้มครองสิทธิของปัจเจกบุคคลให้มีสภาพบังคับทางกฎหมายขึ้นเป็นการเฉพาะ ซึ่งเป็นวิธีการที่ได้รับการยอมรับในเวลาต่อมาและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ต่อไปในอนาคต[๖]

๒.๑.๕ *องค์กรที่มีหน้าที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชน*

องค์กรที่ทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนของต่างประเทศ มีทั้งในระดับสหประชาชาติและระดับนานาประเทศ โดยมีการจัดตั้งองค์กรต่าง ๆ ขึ้นมาเป็นกลไกขับเคลื่อนกระบวนการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในแต่ละระดับ โดยมีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

๑) ระดับสหประชาชาติ

---

[๕] บรรเจิด สิงคะเนติ วรกร โอภาสนันท์ และอารยา สุขสม, *รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่กระทบต่อสิทธิมนุษยชน*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๕), ๖๖-๗๘.

[๖] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

ตามกฎบัตรสหประชาชาติได้กล่าวถึงหลักการและเหตุผลในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนไว้ และได้กำหนดให้หน่วยงานขององค์การสหประชาชาติ เช่น คณะมนตรีความมั่นคง คณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคม ทำหน้าที่เป็นกลไกขับเคลื่อนหลักการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานให้เป็นจริง โดยสหประชาชาติมีทรรศนะว่ามนุษย์ควรได้อยู่อาศัยในสังคมที่เคารพสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (basic human rights) และมีรัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้งในระบบที่มีหลายพรรคการเมืองแข่งขันกัน อันเป็นความมั่นคงทางการเมืองซึ่งจัดเป็น ๑ ใน ๗ ความมั่นคงของมนุษย์ที่สหประชาชาติมุ่งหวังที่จะพัฒนา[๗] นอกจากนี้ องค์การสหประชาชาติได้จัดตั้งหน่วยงานเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนเป็นการเฉพาะขึ้นมา ซึ่งประกอบด้วยสถาบันต่าง ๆ ภายใต้กฎบัตรหรือสนธิสัญญาก่อตั้ง (Constitutional Basis) และมีกระบวนการพิจารณาตรวจสอบและทำงานที่เป็นพิเศษ หน่วยงานที่เป็นหลักในเรื่องนี้ คือ คณะกรรมาธิการว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Commission on Human Right) นอกจากนั้นยังมี คณะอนุกรรมาธิการเพื่อการป้องกันการเลือกปฏิบัติและปกป้องชนกลุ่มน้อย (The Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities) และคณะกรรมาธิการว่าด้วยสถานภาพสตรี (The Commission on Status of Women) นอกจากนี้ ยังมีกระบวนการร้องทุกข์ต่อองค์การสหประชาชาติกรณีมีการละเมิดสิทธิมนุษยชน ขั้นรุนแรงอีกด้วย[๘]

๒) ระดับนานาประเทศ

การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่นานาประเทศต่างให้ความสนใจและให้ความสำคัญ โดยอาจแยกกลุ่มประเทศที่มีกลไกในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มประเทศที่มีกลไกในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยเฉพาะ และกลุ่มประเทศที่มีกลไกในการคุ้มครองสิทธิที่มีชื่อเรียกอย่างอื่น โดยแต่ละกลุ่มมีกลไกในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ดังนี้

(๑) กลุ่มประเทศที่มีกลไกในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยเฉพาะ เช่น คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนและศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนแห่งองค์การระหว่างรัฐอเมริกันและศาลสิทธิมนุษยชนแห่งองค์การระหว่างรัฐอเมริกัน คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนแห่งองค์การระหว่างประเทศรัฐแอฟฟริกันและศาลสิทธิมนุษยชนแห่งองค์การระหว่างรัฐแอฟริกัน เป็นต้น

(๒) กลุ่มประเทศที่มีกลไกในการคุ้มครองสิทธิที่มีชื่อเรียกอย่างอื่น เช่น ศาลอาญาระหว่างประเทศ สำนักงานเลขาธิการของกลุ่มประเทศในเครือจักรภพ สถาบันผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา เป็นต้น

(๓) องค์กรในประเทศไทย

องค์กรของรัฐในประเทศไทยที่ทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนตลอดจนให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอาจจำแนกได้เป็น ๔ กลุ่ม คือ

---

[๗] The United Nations Development Programmer (UNDP), *Human Development Report ๑๙๙๔*, (New York: Oxford University Press, ๑๙๙๔), ๓๒.

[๘] Buergenthal Thomas, *International Human Rights in a Nutshell*, (St. Paul, Minnesota: West Publishing Company, ๑๙๙๕), ๖๗-๘๐.

กลุ่มที่ ๑ ส่วนราชการหรือหน่วยงานขององค์กรฝ่ายบริหาร เช่น สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (การคุ้มครองในรูปแบบป้องกัน) กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และคณะกรรมการจัดการเรื่องราวร้องทุกข์ เป็นต้น

กลุ่มที่ ๒ คณะกรรมาธิการขององค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ เช่น คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา ตามข้อบังคับการประชุมวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๖๒ ข้อ ๗๘ (๒๕) กำหนดให้ คณะกรรมาธิการมีหน้าที่และอำนาจ พิจารณาร่างพระราชบัญญัติกระทำกิจการ พิจารณาสอบหาข้อเท็จจริงหรือศึกษาเรื่องใดๆ ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมความร่วมมือและการประสานงานระหว่างหน่วยราชการองค์กรเอกชน และองค์กรในด้านสิทธิมนุษยชน ติดตามตรวจสอบการกระทำ หรือการละเว้นการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพ เป็นต้น

กลุ่มที่ ๓ องค์กรฝ่ายตุลาการ ได้แก่ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง และศาลทหาร

กลุ่มที่ ๔ องค์กรตามรัฐธรรมนูญ ได้แก่ ผู้ตรวจการแผ่นดิน และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

๒.๒ ความหมายของสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ

ความหมายโดยทั่วไปของคำว่า “สิทธิ” (Right) นั้น หมายถึง อำนาจที่กฎหมายรับรองและให้ความคุ้มครองแก่บุคคลในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอื่นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง สิทธิจึงก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่นด้วย[๙] แต่ “สิทธิตามรัฐธรรมนูญ” นั้น ถือว่าเป็นสิทธิตามกฎหมายมหาชน ซึ่งหมายถึงอำนาจตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติให้การรับรองแก่ปัจเจกบุคคลในอันที่จะกระทำการหรือไม่กระทำการใด การให้อำนาจแก่ปัจเจกบุคคลดังกล่าวก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องต่อองค์กรของรัฐมิให้แทรกแซงในขอบเขตสิทธิของตน นอกจากนั้น สิทธิตามรัฐธรรมนูญยังหมายความรวมถึง การให้หลักประกันในทางหลักการ คือการมุ่งคุ้มครองต่อสถาบันทางกฎหมายในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น มุ่งคุ้มครองเรื่องกรรมสิทธิ์ หรือเสรีภาพทางวิชาการ เป็นต้น ดังนั้น สิทธิตามรัฐธรรมนูญจึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับรัฐ และสิทธิตามรัฐธรรมนูญเป็นสิทธิที่ผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐทั้งหลายที่จะต้องให้ความเคารพ ปกป้อง และคุ้มครองสิทธิตามรัฐธรรมนูญ เพื่อให้สิทธิตามรัฐธรรมนูญมีผลได้รับการรับรองและคุ้มครองในทางปฏิบัติ

ส่วน “เสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ” นั้น หมายถึง สภาพการณ์ที่บุคคลมีอิสระที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามความประสงค์ของตน โดยไม่ถูกแทรกแซงหรือครอบงำจากบุคคลอื่น กฎหมายที่บัญญัติให้การรับรองและคุ้มครองเสรีภาพของบุคคลนั้นอาจเป็นกฎหมายมหาชนหรือกฎหมายเอกชนก็ได้ เสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเป็นเสรีภาพตามกฎหมายมหาชนที่รัฐธรรมนูญได้ให้การรับรองและคุ้มครองแก่บุคคลในการกำหนดชะตากรรมของตนโดยมีอิสระที่จะกระทำการหรืองดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องให้รัฐหรือบุคคลอื่นดำเนินการอย่างหนึ่ง

---

[๙] วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, *สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๓), ๒๑.

อย่างใดเพื่อส่งเสริมหรือเอื้ออำนวย ให้การใช้เสรีภาพของตนบรรลุผลหรือสะดวกขึ้น รัฐหรือบุคคลอื่นมีหน้าที่เพียงไม่เข้ามารบกวนการใช้เสรีภาพของตนเท่านั้น ตัวอย่างเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญให้การรับรองและคุ้มครองไว้ เช่น เสรีภาพนับถือศาสนา เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในเคหสถาน เสรีภาพในการเดินทางและเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร เสรีภาพในการประกอบอาชีพ เสรีภาพในทางวิชาการ เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ เป็นต้น

ในขณะที่ "เสรีภาพ" เป็นอำนาจที่บุคคลพึงมีเพื่อความอิสระในการตัดสินใจที่จะกระทำการหรืองดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งได้ด้วยตนเอง แม้เสรีภาพจะก่อให้เกิดหน้าที่แก่รัฐหรือบุคคลอื่นเช่นเดียวกับสิทธิ แต่หน้าที่นั้นก็เป็นแต่เพียงหน้าที่ที่จะต้องงดเว้นกระทำการใด ๆ อันเป็นอุปสรรคขัดขวางการใช้เสรีภาพของบุคคลผู้ทรงเสรีภาพเท่านั้น บุคคลผู้ทรงเสรีภาพจึงไม่มีอำนาจตามกฎหมายที่จะเรียกร้องให้รัฐหรือบุคคลอื่นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งมีลักษณะเป็นการส่งเสริมหรือเอื้ออำนวยการใช้เสรีภาพของตนได้สะดวกขึ้น[๑๐] เช่น เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ ผู้ทรงเสรีภาพย่อมมีอำนาจ

๒.๓ ประเภทของสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ

เมื่อพิจารณาจากผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพหรือบุคคลซึ่งได้รับสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ อาจจำแนกสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ สิทธิมนุษยชนและสิทธิพลเมือง ดังนี้

๑) สิทธิมนุษยชน (Human Right) หมายถึง สิทธิและเสรีภาพที่ติดตัวมนุษย์ทุกคนมาตั้งแต่กำเนิดและไม่อาจถูกพรากไปจากมนุษย์ได้โดยไม่เป็นการทำลายความเป็นมนุษย์ของผู้นั้น สิทธิมนุษยชน จึงเป็นคุณลักษณะประจำตัวของมนุษย์และเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนพึงมีในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ มนุษย์ทุกคนจึงมีสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้อยู่แล้วตั้งแต่ก่อนที่จะมีรัฐเกิดขึ้น ไม่มีมนุษย์ผู้ใดสามารถจะสละสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้ได้โดยชอบ และไม่มีผู้ปกครองคนใดหรือคณะใดที่จะมีอำนาจทำลายสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้ได้ ตัวอย่างสิทธิมนุษยชน เช่น สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง ตลอดจนความเป็นอยู่ส่วนตัว เสรีภาพในการนับถือศาสนาและแสดงความคิดเห็น เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ สิทธิมนุษยชนจึงเป็นสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญมุ่งให้ความคุ้มครองแก่บุคคลทุกคนโดยมิได้แบ่งแยกว่าบุคคลนั้นจะเป็นคนสัญชาติใด เชื้อชาติใด หรือนับถือศาสนาใด หากบุคคลนั้น เข้ามาอยู่ในขอบเขตอำนาจรัฐที่ใช้รัฐธรรมนูญของรัฐนั้น บุคคลดังกล่าวย่อมได้รับความคุ้มครองภายใต้รัฐธรรมนูญนั้น ๆ ด้วย[๑๑]

---

[๑๐] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

[๑๑] บรรเจิด สิงคะเนติ, *หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, ๒๕๕๒), ๔๙.

๒) สิทธิพลเมือง (Citizen Right) หมายถึง สิทธิและเสรีภาพในอันที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างเจตจำนงทางการเมืองของรัฐหรือเข้าไปมีส่วนร่วมในองค์กรของรัฐ สิทธิพลเมืองจึงมีได้เฉพาะภายหลังเวลาที่เกิดรัฐแล้วเท่านั้น และรัฐมักจะบัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิประเภทนี้ให้แก่พลเมืองของตนเท่านั้น ตัวอย่างสิทธิพลเมือง เช่น สิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นเสรีภาพในการรวมตัวกันจัดตั้งพรรคการเมือง สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง สิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้ง เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ และสิทธิในการสมัครเข้ารับราชการ เป็นต้น

๒.๔ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

๒.๔.๑ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย

๑) มาตรา ๒๕ บัญญัติให้ “สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มิได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำการนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ตราบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นว่านั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น

สิทธิหรือเสรีภาพใดที่รัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ แม้ยังไม่มีการตรากฎหมายนั้นขึ้นใช้บังคับ บุคคลหรือชุมชนย่อมสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพนั้นได้ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ”

๒) มาตรา ๒๖ บัญญัติให้ “การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ รวมทั้งต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย

กฎหมายตามวรรคหนึ่ง ต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง”

๓) มาตรา ๒๗ บัญญัติให้ บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

“ .....ฯลฯ.....”

๔) มาตรา ๒๘ บัญญัติให้ “บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

การจับและการคุมขังบุคคลจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

การค้นตัวบุคคลหรือการกระทำใดอันกระทบกระเทือนต่อสิทธิหรือเสรีภาพในชีวิตหรือร่างกายจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีเหตุตามที่กฎหมายบัญญัติ

การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้”

๕) มาตรา ๒๙ บัญญัติให้ “บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้น จะหนักกว่าโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้

ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

การควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี

ในคดีอาญา จะบังคับให้บุคคลให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองมิได้

คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาและจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ”

๒.๔.๒ แนวนโยบายแห่งรัฐ

๑) มาตรา ๖๔ บัญญัติให้ “บทบัญญัติในหมวดนี้เป็นแนวทางให้รัฐดำเนินการตรากฎหมายและกำหนดนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดิน”

๒) มาตรา ๖๘ บัญญัติให้ “รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร

รัฐพึงมีมาตรการคุ้มครองเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยเคร่งครัด ปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำใด ๆ

รัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมตลอดถึงการจัดหาทนายความให้”

๒.๔.๓ การปฏิรูปประเทศ

มาตรา ๒๕๘ บัญญัติให้ “ให้ดำเนินการปฏิรูปประเทศอย่างน้อยในด้านต่าง ๆ ให้เกิดผล ดังต่อไปนี้

ง. ด้านกระบวนการยุติธรรม

(๑) ให้มีการกำหนดระยะเวลาดำเนินงานในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมที่ชัดเจนเพื่อให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมโดยไม่ล่าช้า และมีกลไกช่วยเหลือประชาชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ รวมตลอดทั้งการสร้างกลไกเพื่อให้มีการบังคับการตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในสังคม

(๒) ปรับปรุงระบบการสอบสวนคดีอาญาให้มีการตรวจสอบและถ่วงดุลระหว่างพนักงานสอบสวนกับพนักงานอัยการอย่างเหมาะสม กำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้ชัดเจนเพื่อมิให้คดีขาดอายุความ และสร้างความเชื่อมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการในการสอบสวนคดีอาญา รวมทั้งกำหนดให้การสอบสวนต้องใช้ประโยชน์จากนิติวิทยาศาสตร์ และจัดให้มีบริการทางด้านนิติวิทยาศาสตร์มากกว่าหนึ่งหน่วยงานที่มีอิสระจากกันเพื่อให้ประชาชนได้รับบริการในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงอย่างมีทางเลือก

(๓) เสริมสร้างและพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรขององค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมให้มุ่งอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนโดยสะดวกและรวดเร็ว

(๔) ดำเนินการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับหน้าที่ อำนาจ และภารกิจของตำรวจให้เหมาะสม และแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลของข้าราชการตำรวจให้เกิดประสิทธิภาพ มีหลักประกันว่าข้าราชการตำรวจจะได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสมได้รับความเป็นธรรมในการแต่งตั้ง และโยกย้าย และการพิจารณาบำเหน็จความชอบตามระบบคุณธรรมที่ชัดเจน ซึ่งในการพิจารณาแต่งตั้งและโยกย้ายต้องคำนึงถึงอาวุโสและความรู้ความสามารถประกอบกัน เพื่อให้ข้าราชการตำรวจสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีอิสระ ไม่ตกอยู่ใต้อาณัติของบุคคลใด มีประสิทธิภาพและภาคภูมิใจในการปฏิบัติหน้าที่ของตน”

๒.๕ อุปสรรคต่อการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

อุปสรรคต่อการเข้าถึงความยุติธรรมนั้น เกิดจากหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ โครงสร้างทางสังคม และหน่วยงานภาครัฐ ปัญหาสำคัญได้แก่ ความยุ่งยากซับซ้อนและค่าใช้จ่ายของกระบวนการทางกฎหมาย ความล่าช้าในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ความยุ่งยากซับซ้อนของระบบ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง การไม่มีเครื่องมือที่จะบังคับให้เป็นไปตามสิทธิต่าง ๆ ปัจจัยส่วนบุคคล เช่น ทรัพย์สิน สมรรถภาพ หรือความเข้าใจของบุคคลนั้นต่อความยุติธรรม นอกจากนั้น ยังมีปัญหาด้านเวลา สถานที่ และสภาพทางกายภาพต่าง ๆ ที่ขัดขวางการเข้าถึงความยุติธรรม เช่น อุปสรรคในเรื่องของสถานที่ตั้ง และการไม่สามารถเข้าถึงบริการทางกฎหมายที่มีได้อย่างสะดวก อันมาจากปัจจัยในเรื่องการคมนาคมขนส่ง สาธารณะที่มีจำกัด ค่าโดยสารที่มีราคาสูง หรือสภาพของถนนหนทางที่จะต้องใช้เดินทาง หรืออุปสรรคในเรื่องของการขาดแคลนการบริการ เช่น การขาดแคลนผู้เชี่ยวชาญที่จะให้คำปรึกษาทางด้านกฎหมายในพื้นที่ห่างไกลทุรกันดาร การขาดแคลนตำแหน่งงานทางด้านกฎหมายในพื้นที่ห่างไกลความเจริญ รายได้ ของนักกฎหมายในพื้นที่ห่างไกลนั้นต่ำจึงไม่จูงใจให้คนมาทำงาน นอกจากนี้ ยังมีปัญหาการไม่สามารถให้ คำปรึกษาในปัญหาทางกฎหมายเฉพาะทางได้ เป็นต้น ซึ่งผู้ที่จะได้รับผลกระทบมากที่สุด หรืออีกนัยหนึ่งคือผู้ที่ไม่ได้รับความยุติธรรมอย่างเท่าเทียมก็คือกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคมนั่นเอง[๑๒]

---

[๑๒] ประพิน นุชเปี่ยม. เอกสารการสอน ชุด “การเข้าถึงความยุติธรรมและธรรมาภิบาล” เรื่องที่ ๑๔.๑.๓ “อุปสรรคต่อการเข้าถึงความยุติธรรม” สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๑๓.

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme: UNDP) สรุปอุปสรรคต่าง ๆ ที่ขัดขวางการเข้าถึงความยุติธรรมไว้[๑๓] ดังนี้

- กระบวนการยุติธรรมที่ใช้เวลานาน ค่าใช้จ่ายที่สูงจนทำให้ประชาชนไม่ใช้ระบบยุติธรรม การขาดแคลนทนายความหรือตัวแทนทางกฎหมาย ซึ่งมีจริยธรรมและไว้วางใจได้ การใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบในการตรวจค้น ยึดทรัพย์ จับกุม และกักขัง และการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่มีประสิทธิภาพ
- ข้อจำกัดในเรื่องการเยียวยาความเสียหายไม่ว่าจะเป็นกฎหมายหรือการบังคับในทางปฏิบัติ ซึ่งระบบกฎหมายส่วนใหญ่ไม่สามารถจัดหาการเยียวยาความเสียหายด้วยมาตรการเชิงป้องกัน มีความทันท่วงที ไม่เลือกปฏิบัติ ครบถ้วนพอเพียง ยุติธรรม และเป็นเชิงป้องปราม
- การมีอคติในเรื่องเพศสภาพ รวมถึงกฎหมายที่ยังไม่เปิดกว้าง ซึ่งกฎหมายในปัจจุบันที่มีอยู่ไม่เพียงพอและเหมาะสมที่จะคุ้มครองสิทธิสตรี เด็ก ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาสอื่น ๆ รวมไปถึงผู้พิการและขาดโอกาสทางการศึกษา เป็นต้น
- การขาดแคลนการให้ความคุ้มครองโดยพฤตินัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับสตรี เด็ก และผู้ที่อยู่ในเรือนจำหรือศูนย์การควบคุมและสถานจองจำต่าง ๆ
- การขาดแคลนข้อมูลที่เพียงพอในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย และความไม่รู้ในสิทธิต่าง ๆ
- การขาดแคลนระบบช่วยเหลือทางด้านกฎหมายที่เพียงพอและมีประสิทธิภาพ
- ข้อจำกัดในเรื่องการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนในการปฏิรูปต่าง ๆ
- ปริมาณกฎหมายที่มากเกินไป
- ระบบการพิจารณาคดีที่มีความยุ่งยากซับซ้อน และเสียค่าใช้จ่ายสูง
- การหลีกเลี่ยงที่จะเข้าสู่ระบบกฎหมาย เนื่องจากเหตุผลทางเศรษฐกิจ หรือความกลัวหรือความรู้สึกเปล่าประโยชน์ในแง่ของความมุ่งหมาย

๒.๕.๑ *การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในชั้นต้นทาง*

คือ ***สิทธิในชั้นสอบสวน*** โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้กำหนดบทบัญญัติรองรับสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมไว้ในหมวด ๖ แนวนโยบายแห่งรัฐ ไว้

- มาตรา ๖๔ “กำหนดเป็นแนวทางให้รัฐดำเนินการตรากฎหมาย และกำหนดนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดิน” และ
- มาตรา ๖๘ “รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร

.....ฯลฯ .....

รัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้ หรือผู้ด้อยโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมตลอดถึงการจัดหาทนายความให้”

---

[๑๓] UNDP. (2004). “Access to Justice Practice Note”, p. ๔. www.undp.org/content/ undp/en/home/librarypage/democratic-governance/access_to_justiceandruleoflaw/access-to-justice-practice-note.html

- หมวด ๑๖ การปฏิรูปประเทศ

มาตรา ๒๕๘ “ให้รัฐดำเนินการปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ รวมถึงด้านกระบวนการยุติธรรม ตามที่บัญญัติไว้ (๑) ให้มีการกำหนดระยะเวลาดำเนินงานในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมที่ชัดเจน เพื่อให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมโดยไม่ล่าช้า และมีกลไกช่วยเหลือประชาชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ รวมตลอดทั้งการสร้างกลไกเพื่อให้มีการบังคับการตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในสังคม”

แสดงให้เห็นว่า มีเป้าหมายเพื่อให้ดำเนินการลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมในด้านของกระบวนการยุติธรรมให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยเน้นถึงความสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควรและจัดหาทนายให้กับผู้ยากไร้ในทางปฏิบัติพบปัญหา ดังนี้

๑) สิทธิในการได้รับการประกันตัว

เมื่อผู้ถูกจับกุมดำเนินคดีที่มีฐานะยากจนมีกระบวนการตั้งแต่ชั้นถูกจับกุม ชั้นพนักงานสอบสวน ชั้นพนักงานอัยการ และถูกส่งฟ้องต่อศาล หากผู้กระทำผิดไม่มีเงินหรือหลักทรัพย์มาประกันตัว ย่อมต้องอยู่ในเรือนจำจนกว่าคดีจะเสร็จสิ้น กองทุนยุติธรรม มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เป็นกองทุนสำหรับประชาชนที่ต้องการขอรับความช่วยเหลือเรื่องค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี การขอประกันตัว หรือเยียวยาช่วยเหลือผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิ หรือการขอความช่วยเหลือทางกฎหมาย เพื่อให้ประชาชนทุกคนที่ต้องตกเป็นผู้ต้องหา มีสิทธิที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า ในคดีที่หน่วยงานของรัฐมีการฟ้องร้องดำเนินคดีกับประชาชน เช่น คดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม คดีบุกรุกป่า เป็นต้น กองทุนยุติธรรมจะพิจารณาไม่ให้ความช่วยเหลือ หรือสนับสนุนเงินเพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียมกัน เกิดเป็นปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความยุติธรรมของกลุ่มต่าง ๆ

๒) สิทธิได้รู้ (Right to know)

- ประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการและขั้นตอนการช่วยเหลือ ทำให้ผู้กระทำผิดไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมตามที่รัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกำหนดไว้ โดยเรื่องดังกล่าวถือว่าเป็นปัญหาสำคัญที่เป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการยุติธรรม
- ผู้เสียหายในคดีอาญาในประเทศไทย มีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยเป็นไปตามที่มีกฎหมายบัญญัติให้อำนาจไว้ เช่น การร้องทุกข์ การฟ้องคดี การเรียกร้องค่าชดเชยความเสียหายแต่กฎหมายยังไม่ได้มีการกำหนดบทบัญญัติของกฎหมายให้ผู้เสียหายในคดีอาญาในเรื่องโอกาสการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา และความคืบหน้าของการดำเนินคดีของตน จากเจ้าหน้าที่ของรัฐในทุกขั้นตอนตามมาตรฐานสากล เช่น ผู้เสียหายไม่รู้ถึงสิทธิและขั้นตอนในการดำเนินคดี ไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมในทุกขั้นตอน ต้องติดตาม

ความคืบหน้าคดีด้วยตนเอง ไม่รู้ถึงข้อมูลเกี่ยวกับการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นสิทธิส่วนหนึ่งที่จะทำให้ผู้เสียหายสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม ได้รับความพึงพอใจจากการดำเนินกระบวนยุติธรรม สิทธิของผู้เสียหายในข้อนี้ยังไม่ปรากฏบทกฎหมายรับรองไว้อย่างชัดเจนและครบถ้วน

ดังนั้น รัฐบาลควรมีกระบวนการที่ชัดเจนให้ผู้เสียหายมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมทุกขั้นตอน ตั้งแต่ในขั้นตอนการจับกุม สอบสวนผู้กระทำผิด การสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องผู้กระทำผิด ขั้นตอนการพิจารณาคดีจนถึงขั้นตอนการพิพากษาคดี รวมไปถึงสถานะของจำเลยภายหลังศาลมีคำพิพากษาด้วย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้ผู้เสียหายในคดีอาญาได้รับทราบความคืบหน้าในการดำเนินคดีอาญาของเจ้าหน้าที่ของรัฐ อันจะเป็นช่องทางที่ทำให้ผู้เสียหาย สามารถตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินคดีอาญาเพื่อเรียกร้องให้มีการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง สิทธิดังกล่าว จึงเป็นสิทธิที่สนับสนุนให้ผู้เสียหายในคดีอาญาสามารถใช้สิทธิอื่น ๆ ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๓) ความล่าช้าในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

"ความยุติธรรมที่ล่าช้าก็คือความไม่ยุติธรรม" คือ ถ้ากฎหมายจัดให้มีการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหาย แต่การเยียวยานั้นมาไม่ทันกาลหรือล้าสมัย ก็ไม่ต่างอะไรกับว่าไม่ได้เยียวยา

- กลไกและขั้นตอนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมีหลายขั้นตอน ทำให้ประชาชนได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐล่าช้า ไม่ทันต่อเหตุการณ์และเกิดความสูญเสีย นอกจากนี้ กระบวนการยุติธรรมแต่ละขั้นตอน โดยเริ่มตั้งแต่ชั้นจับกุม ชั้นสอบสวน จนถึงชั้นการพิจารณาคดีที่มีลักษณะแบบแผนที่มีความยุ่งยากซับซ้อน และเป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องอาศัยความรู้ด้านกฎหมายโดยเฉพาะ การดำเนินการแต่ละขั้นตอนมีค่าใช้จ่าย จึงทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างคนจนกับคนรวย การขาดความรู้และตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบในการต่อสู้คดีในสภาพที่ไม่เท่าเทียมกัน
- เมื่อเกิดปัญหาการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไม่ทราบว่าหน่วยงานของรัฐหน่วยงานใด มีหน้าที่ในการรับเรื่อง และประชาชนขาดองค์ความรู้ในการดำเนินการเพื่อให้ได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐ
- หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องมีนโยบายหรือมาตรการในการลดขั้นตอนการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมให้เกิดความรวดเร็วและเป็นธรรม รวมทั้งหน่วยงานในระดับพื้นที่จะต้องมีการประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนในระดับพื้นที่ โดยการกระจายความรู้ให้แก่ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่ หรือบุคคลที่ประชาชนในชุมชนให้ความเคารพนับถือและมีความเชื่อมั่น

๒.๕.๒ *การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในชั้นกลางทาง*

กระบวนการยุติธรรมในชั้นกลางทาง คือ ***ชั้นการพิจารณาคดีของศาล*** ในทางปฏิบัติพบปัญหา ดังนี้

- ปัญหาเกี่ยวกับขั้นตอนและระยะเวลาในการพิจารณาที่ต้องใช้ระยะเวลาที่ยาวนานและเกิดความล่าช้า
- รัฐออกกฎหมายที่เอื้อต่อการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้เสียหายมากกว่าผู้ต้องหา กล่าวคือ ในแง่ของผู้เสียหาย กฎหมายกำหนดให้มีการจัดหาทนายความ การให้คำปรึกษา หรือรัฐออกมาตรการให้ความคุ้มครองเฉพาะผู้เสียหายมากกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลย ซึ่งแตกต่างจากกรณีผู้ต้องหา ที่กฎหมายกำหนดไว้แต่เพียงการให้คำปรึกษา การจัดหาทนายความให้ในกรณีที่ผู้ต้องหามีฐานะยากจนซึ่งในความเป็นจริงทนายความที่รัฐจัดหาให้อาจจะไม่ได้มุ่งเน้นการให้ความช่วยเหลือที่เป็นธรรมเท่าที่ควร แต่ดำเนินการไปตามหน้าที่ที่รัฐจัดหาให้เท่านั้น

๒.๕.๓ *การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในชั้นปลายทาง*

กระบวนการยุติธรรมในชั้นปลายทาง คือ ***สิทธิที่จะได้รับการการเยียวยา*** ในกรณีขั้นตอนการพิพากษาคดีถึงที่สุดแล้ว จะต้องมีกระบวนการเยียวยาแก่ผู้เสียหายหรือผู้ต้องหาที่ถูกกล่าวหาโดยมิชอบด้วยกฎหมาย หรือถูกกลั่นแกล้ง หรือมิได้กระทำความผิดแต่ถูกศาลพิพากษาให้ต้องโทษจำคุก รัฐต้องมีมาตรการเข้ามาเยียวยาแก่ผู้เสียหายที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมอย่างรอบด้าน ในทางปฏิบัติพบปัญหา ดังนี้

- บทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย ได้กำหนดบทบัญญัติกฎหมายที่ให้การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในลักษณะการชดเชยความเสียหายบางส่วนที่เป็นทรัพย์สินหรือตัวเงินเท่านั้น โดยยังไม่ได้คำนึงถึงการเยียวยาการเสียโอกาสด้านสังคม หรือการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในลักษณะอื่นเท่าที่ควร
- ปัญหาการขาดองค์ความรู้ของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะต้องเผยแพร่ให้แก่ประชาชนได้รับทราบถึงสิทธิ และความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการช่วยเหลือประชาชน

๒.๖ *กระบวนการยุติธรรมทางเลือก*

กระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternative justice)[๑๔] ***ยุติธรรมทางเลือก*** หมายถึง งานการสร้างความเป็นธรรมในสังคม (Social justice) ที่เปิดโอกาสให้หน่วยงานผู้ที่เกี่ยวข้อง ประชาชน ชุมชน มีบทบาทและส่วนร่วมกำหนดแนวทาง หลักเกณฑ์ กลไก วิธีการ และร่วมปฏิบัติงานการป้องกันควบคุมอาชญากรรม จัดระเบียบชุมชน แก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาเด็กเยาวชนกระทำผิด และการกระทำความผิดกฎหมายระดับที่ไม่ซับซ้อนรุนแรง รวมทั้งแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน โดยดำเนินการร่วมกับกระบวนการยุติธรรมหลักหรือส่งเสริมสนับสนุนการ

---

[๑๔] จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ, การพัฒนากรอบแนวทางการวิจัยชุดโครงการกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในสังคมไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๕๓), ๑๓ – ๑๔.

ดำเนินการของกระบวนการยุติธรรมหลัก เพื่อมุ่งสู่ผลลัพธ์สุดท้ายร่วมกัน คือ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ความสงบสุข ความสมานฉันท์ของสังคม และความมั่นคงของประเทศเป็นสำคัญ

๑) กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์[๑๕] (Restorative justice) หมายถึง กระบวนการที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายให้กลับคืนความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยใช้วิธีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมหลายฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายผู้กระทำความผิด ฝ่ายผู้เสียหาย สังคม ชุมชน และเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวดำเนินการโดยวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแทนการลงโทษจำคุก หรือลงโทษอื่นตามที่กฎหมายกำหนด

๒) เป้าหมายที่สำคัญของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือ การชดใช้ความเสียหายให้แก่ผู้เสียหายไม่ว่าจะเป็นความเสียหายทางทรัพย์สิน ทางกายหรือจิตใจ รวมถึงเกียรติภูมิ อำนาจ สิทธิและความสามัคคี ดังนั้น ผลลัพธ์ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงไม่ใช่การค้นหาตัวผู้กระทำความผิดและการลงโทษตามกฎหมายกำหนด ในประการแรก เป็นการทำให้ผู้เสียหายพอใจและได้รับการเยียวยาจากผู้กระทำความผิด ซึ่งหมายความรวมถึงการได้ระบายความรู้สึกหรือความทุกข์ร้อนที่ตนได้รับ และผลที่ตามมาจากการตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรม ประการที่สอง เป็นการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ โดยมีกระบวนการที่กำหนดเงื่อนไขที่ผู้กระทำความผิดต้องปฏิบัติและเป็นหลักประกันว่าจะไม่กระทำความซ้ำอีก ประการที่สาม เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้หากเป็นการดำเนินคดีอาญาทั่วไป ต้องกำหนดหน้าที่ให้เจ้าพนักงานและพยานร่วมมือกันค้นหาความจริง อันจะนำไปสู่การกำหนดโทษ ส่วนในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เน้นการร่วมมือระหว่างผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และผู้ที่เกี่ยวข้อง สังคม ชุมชน เจ้าพนักงาน ศาล และผู้เชี่ยวชาญเพื่อร่วมกันหาทางออกสำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นและป้องกันการกระทำความผิดในอนาคต ประการที่สี่ เป็นมาตรการที่ประหยัดค่าใช้จ่าย เพราะไม่ได้เน้นกระบวนการค้นหาความจริงซึ่งต้องหาพยานหลักฐานมาพิสูจน์ในศาลและเน้นการคุ้มครองสวัสดิภาพ การฟื้นฟูรักษาพยาบาลผู้กระทำความผิดและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน[๑๖]

กลวิธีของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เน้นการสร้างความเข้าใจต่อกันโดยเฉพาะของผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหาย ซึ่งเป็นกระบวนการในการสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้กระทำผิดถึงความเสียหายที่ผู้กระทำความผิดกระทำต่อผู้เสียหายหรือต่อสังคม ตลอดจนผลกระทบที่ผู้กระทำความผิดได้ก่อให้เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดนั้น ในขณะเดียวกันผู้เสียหายจะได้เข้าใจถึงสาเหตุที่ผู้กระทำความผิดได้กระทำผิดลงไป กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงไม่ใช่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทซึ่งอาศัยคนกลางหรือคณะบุคคล เพื่อมาชี้ขาดข้อเท็จจริงหรือข้อถูกผิดในการกระทำ และ

---

[๑๕] สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รายงานผลการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลยุติธรรม, เสนอต่อสถาบันวิจัยรพีพัฒนศักดิ์ กระทรวงยุติธรรม, (กรุงเทพฯ: ;วิญญูชน, ๒๕๕๓), ๓๗ – ๔๐.

[๑๖] ณัฐวสา ฉัตรไพบูลย์, กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : จากทฤษฎีสู่ทางปฏิบัติในนานาชาติ, เอกสารจัดทำขึ้นในวาระครบรอบ ๓๐๐ ปี ของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเอดินบะระ ๒๕๕๐, ๕ – ๖.

กำหนดการชดเชยหรือเยียวยาความเสียหาย ทั้งนี้ เพราะเป้าหมายมิได้เป็นเรื่องการชี้ขาดข้อถูกผิดในการกระทำ แต่เป็นเรื่องการทำความเข้าใจให้เหตุและผลของการกระทำความผิด รวมถึงผลกระทบอันเนื่องมาจากการกระทำความผิด แล้วจึงนำไปสู่การหาทางออกร่วมกันที่แก้ไขข้อผิดพลาดดังกล่าวระหว่าง ผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด สังคมและเจ้าหน้าที่ของรัฐในลักษณะที่มิใช่คู่ความ หรือเจ้าพนักงานกับประชาชน แต่เป็นการหาทางออกร่วมกันในปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อจะไม่ให้เกิดความขัดแย้งหรือการกระทำความผิดซ้ำอีกต่อไป

๓) ความแตกต่างกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกอื่น[๑๗]

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงมีความแตกต่างจากการเบี่ยงเบนคดีในกรณีอื่น เช่น การสั่งไม่ฟ้อง การไกล่เกลี่ยยอมความระหว่างผู้เสียหายกับผู้ต้องหาในคดีความผิดต่อส่วนตัว เพราะมาตรการดังกล่าว เป็นความประสงค์ที่จะไม่นำตัวผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางศาล ซึ่งการเบี่ยงเบนคดีเหล่านี้ อาจมีมาตรการในการคุมประพฤติหรือให้ผู้กระทำความผิดได้เข้ารับการอบรมหรือรักษาจิตใจหรือการฟื้นฟูยาเสพติด เพื่อไม่ให้กลับไปกระทำความผิดและเป็นกรณีที่เห็นว่าผู้กระทำความผิดไม่ต้องเข้าสู่กระบวนพิจารณาคดีแล้ว ดังนั้น จึงเป็นมาตรการที่เน้นการปฏิบัติต่อผู้ความกระทำผิดเป็นหลัก แต่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นมาตรการที่ต้องการให้คู่กรณีที่เข้าใจซึ่งกัน รวมถึงการมีส่วนร่วมของทั้งผู้เสียหาย ครอบครัวของผู้เสียหาย และผู้กระทำความผิด รวมทั้งชุมชนในการกำหนดมาตรการที่เกิดจากความเห็นร่วม ซึ่งในกระบวนการยุติธรรมไม่ได้มีมาตรการเช่นนี้

กล่าวโดยเฉพาะ การหันเหคดี (Diversion) มีความประสงค์จะไม่นำผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางศาล ดังนั้น จึงใช้มาตรการในการดำเนินการที่เหมาะสมกับกรณี เช่น การไกล่เกลี่ยยอมความในคดีความผิดอันยอมความได้ หรือการส่งไปรับการรักษาฟื้นฟูกรณีเป็นผู้ติดยาเสพติด เพื่อจะไม่ต้องนำคดีเข้าสู่การพิจารณาของศาล หรือการกักหรือคุมประพฤติเด็กหรือเยาวชนแทนการสั่งฟ้องคดี ซึ่งมีความประสงค์จะใช้มาตรการกักและอบรมแทนการฟ้องคดี เพื่อให้เด็กและเยาวชนไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาล การชะลอการฟ้องของอัยการ ซึ่งมีแนวทางที่จะนำมาใช้เพื่อสั่งไม่ฟ้องคดีที่มีมูลโดยการกำหนดมาตรการคุมประพฤติแทน ซึ่งมาตรการหันเหคดีเหล่านี้ มิได้มีวัตถุประสงค์จะสร้างความเข้าใจระหว่างผู้กระทำความผิด ผู้เสียหายหรือชุมชน และไม่ได้มีเป้าหมายที่จะให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดได้มากำหนดมาตรการที่จะใช้กับผู้กระทำความผิดที่เหมาะสม และมีความพอใจแก่ทุกฝ่าย เหมือนดังเช่นการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงเป็นมาตรการที่อาจใช้ควบคู่กับกระบวนการที่ดำเนินคดีของการดำเนินกระบวนพิจารณาความอาญาปกติ และเสริมให้ผู้กระทำความผิด ผู้เสียหาย มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน และหากบรรลุเป้าหมายดังกล่าวแล้ว โทษหรือการดำเนินการในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอาจไม่จำเป็นต้องใช้กับผู้กระทำความผิด

---

[๑๗] เรื่องเดียวกัน, ๓๘ – ๔๐.

๔) การบังคับโทษแก่ผู้กระทำความผิด ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะตอบแทนการกระทำความผิด (Retribution) หรือการยับยั้งผู้กระทำความผิด (Deterrent) หรือการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (Rehabilitation) มุ่งเน้นที่มาตรการทางอาญาเพื่อให้เกิดผลแก่ผู้กระทำความผิดเป็นสำคัญ มิได้คำนึงถึงการสร้างความเข้าใจระหว่างผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหาย ดังนั้น การลงโทษผู้กระทำความผิดหากเป็นการตอบแทน จะเน้นที่การลงโทษได้สัดส่วนกับความเสียหายที่ผู้กระทำความผิดได้ก่อให้เกิดขึ้นแก่ผู้เสียหาย โดยไม่ได้คำนึงว่าผู้เสียหายจะพึงพอใจกับการที่ผู้กระทำความผิดได้รับโทษ จึงแตกต่างจากการกำหนดมาตรการชดเชยให้แก่ผู้เสียหายตามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ส่วนการลงโทษโดยยับยั้งการกระทำความผิดซึ่งเน้นการกระทำให้ผู้กระทำความผิดกลัวหรือไม่กล้ากระทำความผิด จึงแตกต่างจากการกำหนดมาตรการที่ให้ผู้กระทำความผิดทำภายใต้ข้อตกลงในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ที่ต้องการให้ผู้กระทำความผิดสำนึกถึงความเสียหายและแสดงความรับผิดชอบต่อความผิดที่ได้กระทำต่อผู้เสียหายและสังคม

๒.๗ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม – พัฒนาที่ยั่งยืน

๑) การสนับสนุนของสหประชาชาติต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในประเทศไทย

แก่นสำคัญของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG) สามารถสรุปได้ด้วยวลีสั้น ๆ ว่า “การไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” ซึ่งเป็นหลักการที่ใช้ในทุกภารกิจของสหประชาชาติในประเทศไทย สหประชาชาติประจำประเทศไทยได้ลงนามในกรอบความร่วมมือว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน วาระปี พ.ศ. ๒๕๖๕ - ๒๕๖๙ (UNSDCF) กับรัฐบาลไทย กรอบความร่วมมือฯ นี้แจกแจงการสนับสนุนด้านการพัฒนาที่ระบบสหประชาชาติมอบให้กับประเทศไทยเพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายอันสูงส่งสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนภายใน ค.ศ. ๒๐๓๐ และก้าวขึ้นเป็นประเทศรายได้สูง มีการพัฒนาที่ครอบคลุม ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกันต่อวิกฤต กรอบความร่วมมือฯ ได้รับการออกแบบโดยอิงหลักการของสหประชาชาติที่จะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง หลักสิทธิมนุษยชน หลักความเสมอภาคทางเพศ หลักความยั่งยืน และหลักภูมิคุ้มกันต่อวิกฤต จึงมีความสอดคล้องในระดับสูงกับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ของประเทศไทย และร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๓[๑๘]

๒) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ ๑๖ สันติภาพ ยุติธรรม และสถาบันที่เข้มแข็ง[๑๙]

เป้าหมายที่ ๑๖: ส่งเสริมสังคมที่สงบสุขและครอบคลุมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรมและสร้างสถาบันที่มีประสิทธิผลรับผิดชอบและครอบคลุมในทุกระดับ และมีเป้าประสงค์ที่ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ

- ลดความรุนแรงทุกรูปแบบและอัตราการตายที่เกี่ยวข้องในทุกแห่งให้ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ

---

[๑๘] สหประชาชาติในประเทศไทย, “เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๕, https://thailand.un.org/th/sdgs.

[๑๙] สหประชาชาติในประเทศไทย, “เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ ๑๖ สันติภาพ ยุติธรรม และสถาบันที่เข้มแข็ง”, สืบค้น สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๕, https://thailand.un.org/th/sdgs/16.

- ยุติการข่มแหง การใช้หาประโยชน์อย่างไม่ถูกต้อง การค้ามนุษย์ และความรุนแรงและการทรมานทุกรูปแบบที่มีต่อเด็ก
- ส่งเสริมนิติธรรมทั้งในระดับชาติและระหว่างประเทศ และสร้างหลักประกันว่าจะมีการเข้าถึงความยุติธรรมอย่างเท่าเทียมแก่ทุกคน
- ลดการลักลอบเคลื่อนย้ายอาวุธและเงิน เสริมความแข็งแกร่งของกระบวนการติดตามและการส่งคืนสินทรัพย์ที่ถูกขโมยไป และต่อสู้กับอาชญากรรมที่จัดตั้งในลักษณะองค์กรทุกรูปแบบ ภายในปี ๒๕๗๓
- ลดการทุจริตในตำแหน่งหน้าที่และการรับสินบนทุกรูปแบบ
- พัฒนาสถาบันที่มีประสิทธิผล มีความรับผิดชอบและโปร่งใสในทุกระดับ
- สร้างหลักประกันว่าจะมีกระบวนการตัดสินใจที่มีความรับผิดชอบ ครอบคลุม มีส่วนร่วมและมีความเป็นตัวแทนที่ดีในทุกระดับการตัดสินใจ
- ขยายและเสริมความแข็งแกร่งของการมีส่วนร่วมของประเทศกำลังพัฒนาในสถาบันโลกาภิบาล
- จัดให้มีเอกลักษณ์ทางกฎหมายสำหรับทุกคนโดยรวมถึงการให้มีสูติบัตรภายในปี ๒๕๗๓
- สร้างหลักประกันว่าสาธารณชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและมีการปกป้องเสรีภาพขั้นพื้นฐานโดยเป็นไปตามกฎหมายภายในประเทศและความตกลงระหว่างประเทศ
- เสริมความแข็งแกร่งของสถาบันระดับชาติที่เกี่ยวข้องโดยรวมถึงกระทำผ่านทางความร่วมมือระหว่างประเทศ เพื่อสร้างขีดความสามารถในทุกระดับ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาเพื่อจะป้องกันความรุนแรงและต่อสู้กับการก่อการร้ายและอาชญากรรม
- ส่งเสริมและบังคับใช้กฎหมายและนโยบายที่ไม่เลือกปฏิบัติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

บทที่ ๓ การอภิปรายในการเสวนา
เรื่อง “งานวิจัย – สิทธิมนุษยชน – อำนวยความยุติธรรม”

การอภิปรายในการเสวนา เรื่อง “งานวิจัย – สิทธิมนุษยชน – อำนวยความยุติธรรม” คณะกรรมาธิการได้เชิญวิทยากรซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ในด้านสิทธิมนุษยชน และกระบวนการยุติธรรม ประกอบด้วย

๑. นางสาวปิติกาญจน์ สิทธิเดช กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.)

๒. นายสหการณ์ เพ็ชรนรินทร์ รองปลัดกระทรวงยุติธรรม หัวหน้ากลุ่มภารกิจด้านพัฒนาพฤตินิสัย

๓. ศาสตราจารย์สุริชัย หวันแก้ว ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๔. นายประสาร มฤคพิทักษ์ อนุกรรมาธิการด้านสิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพในคณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนฯ วุฒิสภา ผู้ดำเนินรายการ

โดยอภิปรายจะมีเนื้อหาสาระสำคัญเกี่ยวกับการนำงานวิจัยมาใช้เป็นแนวทางในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และการอำนวยความยุติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนำสู่ข้อเสนอแนะด้านการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ แผนปฏิรูปประเทศและยุทธศาสตร์ชาติที่เกี่ยวข้อง ***สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้***

นายประสาร มฤคพิทักษ์ อนุกรรมาธิการด้านสิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพในคณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนฯ วุฒิสภา ผู้ดำเนินรายการ ได้กล่าวนำเข้าสู่การเสวนา เรื่อง “งานวิจัย – สิทธิมนุษยชน – อำนวยความยุติธรรม” ว่า ปัจจุบันปัญหาเรื่องสิทธิมนุษยชน ปัญหาเรื่องความยุติธรรมยังคงเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ในสังคมอย่างต่อเนื่อง และตามที่ปรากฏเป็นข่าวเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมต่าง ๆ ส่งผลให้ประชาชนเกิดข้อสงสัยในกระบวนการยุติธรรม และการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นเป็นอย่างมาก การจัดงานเสวนาในครั้งนี้เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในมิติที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน กระบวนการยุติธรรม โดยมีโจทย์ที่สำคัญ คือการนำงานวิจัยมาใช้เป็นเครื่องมือให้ประชาชนมีแนวทางในการเข้าถึงทั้งสิทธิมนุษยชนและการอำนวยความยุติธรรม

นางสาวปิติกาญจน์ สิทธิเดช กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ นำเสนอข้อมูลสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

ความยุติธรรม ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานสำคัญ (infrastructure) ของสังคม

กสม. เป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มีหน้าที่และอำนาจตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ กำหนดหน้าที่และอำนาจ

๑. ตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน และการเสนอมาตรการที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงมาตรการในการเยียวยาด้วย

๒. เสนอมาตรการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการเสนอมาตรการที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ต่อรัฐสภา รัฐบาล คณะรัฐมนตรี และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓. การเสนอแก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนต่าง ๆ

โดยการทำงานของ กสม. ชุดที่ ๔ ตามหน้าที่และอำนาจดังกล่าว เป็นการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาเชิงระบบ มาตรการ และกฎหมาย เนื่องจากปัญหาด้านกระบวนการยุติธรรมเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง และการแก้ไขปัญหาเชิงระบบจะสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงและสร้างประโยชน์อย่างยั่งยืน

สิทธิมนุษยชน สำหรับประเทศไทยปัจจุบันมีความก้าวหน้าเป็นอย่างมาก และได้ลงนามในภาคีสนธิสัญญาหลักด้านสิทธิมนุษยชน ๗ ฉบับ โดยล่าสุดได้ลงนามในอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ (CPED) เป็นฉบับที่ ๘ และปัจจุบันอยู่ระหว่างการดำเนินการกฎหมายภายในประเทศ ซึ่งเมื่อ ***"ร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. ...."*** มีผลใช้บังคับ ประเทศไทยก็จะให้สัตยาบันและเป็นภาคีอนุสัญญาดังกล่าว ซึ่งถือว่าเป็นการยกระดับกระบวนการยุติธรรมและสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน สังคม และระหว่างประเทศ เนื่องจากมีกฎหมายในการป้องกัน ปราบปรามการกระทำทรมาน และการทำให้บุคคลสูญหาย

ตั้งแต่การปฏิรูประบบราชการ ปี ๒๕๔๐ ประเทศไทยมีการดำเนินการที่ก้าวหน้าตามสมควรทั้งในเรื่อง กฎหมาย มาตรการ กลไกต่าง ๆ ที่จะทำให้ประชาชนเข้าถึงความยุติธรรมและอำนวยความยุติธรรม ***โดยแยกศาลยุติธรรมออกจากกระทรวงยุติธรรม*** เพื่อให้กระทรวงยุติธรรมมาทำหน้าที่ในการอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชน และมีหน่วยงานที่เกิดขึ้นภายใต้สังกัดกระทรวงยุติธรรม เพื่ออำนวยความยุติธรรม อาทิ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ และกรมสอบสวนคดีพิเศษ (ดีเอสไอ) เป็นต้น รวมทั้งมีองค์กรอิสระต่าง ๆ

ปัญหาในกระบวนการยุติธรรม ประกอบด้วย กระบวนการยุติธรรมต้นน้ำ – กลางน้ำ - ปลายน้ำ โดยเริ่มกระบวนการเริ่มตั้งแต่ชั้นจับกุม การให้ความช่วยเหลือประชาชนจะเริ่มตั้งแต่กระบวนการจับกุม กล่าวคือ การสอบสวนผู้ถูกจับกุมจะต้องมีทนายความอยู่ด้วย แต่พบความเหลื่อมล้ำจากการเข้าถึงทนายในขั้นตอนแรก ๆ หากผู้ถูกจับกุมเป็นผู้มีฐานะก็จะสามารถหาทนายความเข้าร่วมการสอบสวนได้ และต่อเนื่องไปจนถึงกระบวนการยุติธรรมปลายน้ำ คือ คดีถึงที่สุด และในขณะเดียวกัน ประชาชนทั่วไปกฎหมายกำหนดให้รัฐต้องจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย และตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๕๘ กรณีที่ช่วยเหลือโดยส่วนใหญ่จะเป็นทนายอาสาเข้าร่วมการสอบสวน และเมื่อคดีถึงชั้นการพิจารณาคดีของศาลจะมีการเปลี่ยนทนายความ จึงทำให้ขาดความต่อเนื่องของพยานหลักฐานในการต่อสู้คดี ซึ่งประเทศไทยใช้ระบบกล่าวหา จึงหมายความว่า ผู้ที่ถูกกล่าวหามีหน้าที่ต้องหาพยานหลักฐานมาต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง

ดังนั้น ***จึงมีความจำเป็นต้องมีทนายความมีคุณภาพ และเป็นทนายความตั้งแต่ในชั้นสอบสวน*** (กระบวนการยุติธรรมต้นน้ำ) ***จนคดีถึงที่สุด*** (กระบวนการยุติธรรมปลายน้ำ) ซึ่งได้มีความพยายามและขับเคลื่อนในเรื่องดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง แต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ และเห็นว่าตามที่รัฐธรรมนูญได้มีการกำหนดเรื่องการปฏิรูปในกระบวนการยุติธรรม และมีแผนยุทธศาสตร์ชาติ จึงควรมีการขับเคลื่อนในเรื่องดังกล่าวต่อไป

การจัดหา "ล่าม" ในชั้นสอบสวน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความคดีอาญา มาตรา ๑๓ กำหนดให้พนักงานสอบสวนมีหน้าที่ในการจัดหาล่ามให้ทั้ง ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา และจำเลย ซึ่งที่ผ่านมาได้เสนอให้มีการจัดหาล่ามที่มีคุณภาพ ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรต่าง ๆ เพื่อมาทำหน้าที่ในชั้นสอบสวน เป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญเพื่อที่จะสามารถสร้างหลักประกันและความเชื่อมั่น รวมทั้งการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่ล่ามตามสมควร ได้มีการเสนอกลไกดังกล่าวไปยังคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ (กพยช.) แล้ว นอกจากนี้ เห็นว่า ล่าม มีความสำคัญสำหรับผู้พิการ อาทิ คนใบ้ หูหนวก หรือพิการทางสายตา เป็นต้น จะถูกล่วงละเมิดทางเพศจำนวนมาก และเมื่อถึงกระบวนการพิจารณาในชั้นศาลหากไม่มีล่ามในการช่วยสื่อสารจะไม่สามารถบอกได้ว่าใครเป็นผู้กระทำ

ดังนั้น ***ควรมีการจัดหาล่ามให้กับทั้ง ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา และจำเลย*** ที่สามารถทำงานได้ดี มีการพัฒนา และอบรม เพื่อให้การต่อสู้คดีมีความเป็นธรรม

สำหรับกระบวนการยุติธรรมปลายน้ำ ได้แก่ กรมราชทัณฑ์ กรมพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชน กรมคุมประพฤติ

๑. ปัญหาเรือนจำแออัด อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากที่ประเทศไทยมีการบังคับใช้โทษจำคุกมากเกินไป และตามหลักการสากลผู้ที่ถูกกล่าวหาไม่ใช่ผู้ที่กระทำความผิด จึงควรที่จะแยกผู้ที่ถูกกล่าวหาและอยู่ระหว่างการพิจารณาคดีจากผู้ต้องขังซึ่งเป็นนักโทษเด็ดขาดแล้ว และได้มีความพยายามในการผลักดันมาอย่างต่อเนื่อง แต่ปัจจุบันยังไม่สำเร็จเนื่องจากมีข้อติดขัดหลายประการ เช่น ไม่มีสถานที่ เป็นต้น

๒. ปัญหาเรื่องกระบวนการดูแลเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดในลักษณะที่เหมาะสม

๓. การบันทึกทะเบียนประวัติการกระทำความผิด ปัจจุบันมีข้อมูลประมาณ จำนวน ๑๐ ล้านคน และ กสม. ได้รับเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง โดย กสม. ได้ประสานไปยังคณะรัฐมนตรี ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีการสั่งการไปยังสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และกระทรวงยุติธรรม พิจารณาดำเนินการ รวมทั้ง กสม. อยู่ระหว่างการขับเคลื่อนเรื่องดังกล่าวเพื่อแก้ไขปัญหาให้แก่ประชาชน เนื่องจากปัจจุบันมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องหลายฉบับประกาศใช้บังคับ เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. ๒๕๖๒

การสอบสวนคดีล่าช้าและการอายัดตัว ซึ่งมีผลกระทบกับผู้ต้องขังที่ศาลได้มีคำพิพากษาแล้ว และเมื่อได้รับการปล่อยตัวออกจากเรือนจำ ก็ถูกจับกุมมาดำเนินคดีในคดีที่ได้มีการอายัดตัวไว้ และในชั้นการพิจารณาของราชทัณฑ์ตามระเบียบกำหนดว่า เมื่อปรากฏว่าเคยต้องคำพิพากษาลงโทษจำคุกมาแล้ว ต้องถูกลงชั้นนักโทษเป็นชั้นเลว ซึ่งกระทบสิทธิของผู้ที่ถูกอายัดตัวเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นประเด็นที่ กสม. อยู่ระหว่างการขับเคลื่อนเรื่องดังกล่าวเพื่อแก้ไขปัญหา

การสอบสวนโดยการกระทำทรมานในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ กรณีการรีดข้อมูลเพิ่มเติมโดยกระบวนการต่าง ๆ และทำให้ผู้ที่ถูกควบคุมตัวเสียชีวิตต่าง ๆ การให้อยู่ในที่อุณหภูมิร้อนหรือเย็นเกินไปนาน ๆ รวมถึงการมีแสงสว่างตลอดระยะเวลายาวนาน เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำที่ร้ายแรง ตามหลักสิทธิมนุษยชนไม่สามารถที่จะกระทำได้ไม่ว่าในสถานการณ์ใด ประกอบกับประเทศไทยเป็นภาคีอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ (CPED) ซึ่งประเทศไทยต้องมีระบบกฎหมายภายในประเทศ จึงจะนำมาใช้บังคับได้ โดยสภาผู้แทนราษฎร ได้เห็นชอบร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. .... และปัจจุบันอยู่ในชั้นการพิจารณาของวุฒิสภา

- ***ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและเพื่อนำไปสู่การวิจัย***

อาจถือได้ว่าครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ได้มีการจัดเสวนนาเพื่อพูดคุยถึงเรื่องสิทธิมนุษยชนและการอำนวยความยุติธรรม ซึ่งถือว่าเป็นแนวนโยบายแห่งรัฐ การปฏิรูปและยุทธศาสตร์ชาติ โดยการเสวนาในครั้งนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปสู่การดำเนินงานตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ และเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เห็นว่าควรที่จะต้องดำเนินการอย่างไรเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายดังกล่าว จึงมีข้อเสนอแนะต่อเรื่องดังกล่าว ๗ ประการ ดังนี้

๑. กสม.ได้รับเรื่องร้องเรียนในหลายมิติ รวมถึงสิทธิชุมชน สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และเห็นว่า***เรื่องสิทธิชุมชนเป็นสิทธิที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง*** หน่วยงานภาครัฐจะมีแนวทางการดำเนินงานอย่างไรเพื่อให้การอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องการอำนวยความยุติธรรมที่ กสม. ได้รับเรื่องร้องเรียนอย่างต่อเนื่อง และ ***เรื่อง สถานะของบุคคล*** เช่น คนไทยพลัดถิ่น คนไร้รัฐไร้สัญชาติ กลุ่มตกสำรวจ เป็นต้น ปัจจุบันกลุ่มบุคคลดังกล่าวยังไม่ได้สถานะเป็นคนไทย ซึ่งเป็นเรื่องที่ กสม. อยู่ระหว่างการขับเคลื่อนร่วมกับกรมการปกครองกระทรวงมหาไทย เพื่อให้คนไทยได้รับสิทธิเป็นคนไทยและได้รับสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนดไว้

๒. ***การป้องกันและปราบปรามการกระทำทรมาน*** ปัจจุบันร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. .... อยู่ในชั้นการพิจารณาของวุฒิสภา ซึ่งที่ผ่านมา กสม. ได้รับเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว ว่ามีการถูกควบคุมตัวและมีการกระทำทรมานด้วยวิธีต่าง ๆ และได้มีการเชิญนายแพทย์จากประเทศสวิตเซอร์แลนด์ และประเทศโรมาเนีย มาให้ข้อมูลเกี่ยวกับการตรวจสอบหาร่องรอยการกระทำทรมานในระหว่างถูกควบคุมตัว โดย กสม. ได้รับทราบข้อมูลว่า ทั้งสองประเทศดังกล่าวได้ใช้หลักฐานทางการแพทย์เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีของศาล นอกจากนี้ จะมีประเด็นในเรื่องของผลกระทบทางจิตใจซึ่งในประเทศแถบยุโรปยอมรับหลักฐานทางการแพทย์ดังกล่าวเช่นกัน โดย กสม. จะทำการพัฒนาในเรื่องดังกล่าว ***แต่***ร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. .... ไม่มีการกล่าวถึงเรื่องดังกล่าวแต่ประการใด และเห็นว่าควรที่จะออกเป็นกฎหมายลำดับรองตามร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวได้***เพื่อให้มีมาตรการในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของเหยื่อได้***

๓. เรื่อง ***ทะเบียนประวัติอาชญากรรม*** เห็นว่ากระทรวงยุติธรรมจะเป็นเจ้าภาพในเรื่องดังกล่าว ทะเบียนประวัติอาชญากรรมถือว่าเป็นปัญหาสำคัญในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย เนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีการจัดเก็บฐานข้อมูลของแต่ละหน่วยงานไว้โดยไม่มีการเชื่อมโยงฐานข้อมูลซึ่งกันละกัน ***จึงขอเสนอให้มีกฎหมายว่าด้วยประวัติอาชญากรรม*** เพื่อที่จะได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับประวัติอาชญากรรม ผู้ที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม และเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทั้งต้นน้ำ – กลาง – ปลายน้ำ

ประเด็นสำคัญ ควรที่จะต้องพิจารณาถึงความสมดุลของกฎหมาย ความเป็นธรรมทางสังคม และการคุ้มครองความปลอดภัยของสังคม รวมทั้งสิทธิมนุษยชนของบุคคลด้วย เช่น กรณีผู้ที่กระทำความผิดและเป็นอันตรายต่อสังคม แม้ว่าจะได้รับโทษครบตามกำหนดแล้วและได้รับการปล่อยตัวออกจากเรือนจำแล้วก็ตาม จะต้องมีระบบที่สามารถติดตามบุคคลดังกล่าวด้วย เป็นต้น

๔. เรื่อง ***การประกันตัว*** ถือว่าเป็นเรื่องการอำนวยความยุติธรรม โดยมีกองทุนยุติธรรมกระทรวงยุติธรรมให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนผู้ยากไร้ และไม่มีทุนทรัพย์ในการประกันตัว เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ซึ่งปัจจุบันพบปัญหาการเข้าถึงสิทธิการได้รับการปล่อยตัวเป็นอย่างมาก และพบปัญหากรณีผู้ที่ถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี แต่ต่อมาศาลได้มีคำพิพากษาว่าไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด แต่กลับถูกสังคมตราหน้าว่าเป็นผู้ที่เคยถูกคุมขังมาก่อน ประเด็นดังกล่าวจะมีแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างไร

การใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัว (Electronic Monitoring) หรือ EM เริ่มมาจากกระทรวงยุติธรรมนำมาใช้เป็นทางเลือกในการติดตามตัว รวมถึงการตรวจสอบความเคลื่อนไหว หรือตำแหน่งของผู้ถูกคุมประพฤติให้ปฏิบัติตามเงื่อนไข เพื่อเป็นการอำนวยความยุติธรรมให้แก่ผู้ต้องโทษ ซึ่งปัจจุบันพบว่าศาลได้มีการนำ EM มาใช้ในการขอปล่อยชั่วคราว และให้บุคคลดังกล่าวกลับไปพักที่บ้าน ปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายรองรับการดำเนินการดังกล่าว จึงขอฝากประเด็นให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปพิจารณาด้วย

๕. ***เรื่อง การกักขังแทนค่าปรับ*** ซึ่งปัจจุบันรัฐสภาได้ให้ความเห็นชอบร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการปรับเป็นพินัย พ.ศ. .... ซึ่งกฎหมายดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดให้ผู้กระทำความผิดต้องชำระเงินค่าปรับตามที่กำหนดตามฐานะทางเศรษฐกิจและวิสัยของการทำผิด ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการยุติธรรม ลดความเหลื่อมล้ำในสังคม และบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนจากเหตุที่มีกฎหมายกำหนดโทษทางอาญามากเกินไป ซึ่งจะไปเชื่อมโยงกับการที่ต้องพิจารณาว่าควรที่ต้องใช้โทษจำคุกกับผู้กระทำความผิดในลักษณะใดบ้าง และไม่ควรใช้โทษจำคุกกับผู้กระทำความผิดในลักษณะใด

๖. เรื่อง ***การเยียวยาผู้ที่ถูกกระทำละเมิดสิทธิมนุษยชน*** แม้ว่าปัจจุบันจะมีพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๔๔ เพื่อเยียวยาให้ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกระทำความผิดแล้วก็ตาม แต่ปัจจุบันยังมีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ซึ่งพระราชบัญญัติดังกล่าวไม่ครอบคลุม จึงให้ไปดำเนินการตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๕๘

ซึ่งตามหลักการของพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๕๘ เมื่อมีการเยียวยาให้กับผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนไปแล้ว จะต้องไปไล่เบี้ยเอากับผู้กระทำละเมิดด้วย ดังนั้น จึงขอฝากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมทั้ง สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) นำไปพิจารณาศึกษาหรือวิจัยว่า การการเยียวยาผู้ที่ถูกกระทำละเมิดสิทธิมนุษยชนหากไม่ใช้เกี่ยวกับเรื่องการละเมิดแต่ใช้หลักการอื่น ๆ แทน เพื่อให้เกิดการเยียวยาอย่างแท้จริง

สำหรับการเยียวยาทางจิตใจ เห็นว่าผู้ที่ถูกกระทำละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือเหยื่อจากการถูกกระทำทรมาน ***ควรที่จะได้รับการเยียวยาทางจิตใจเพื่อให้กลับมาอยู่ในสภาพเดิมให้มากที่สุด*** ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีแนวทางการดำเนินการอย่างไรที่จะทำให้ผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนได้รับการเยียวยาทางด้านจิตใจ ทั้งผู้ที่ได้รับผลกระทบในกระบวนการยุติธรรม ได้รับผลกระทบจากโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ของรัฐ

๗. ***ควรมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์*** เนื่องจากทุกคนเป็นเจ้าภาพร่วมกันในกระบวนการยุติธรรม และจะมีแนวทางในการขับเคลื่อนอย่างไรเพื่อให้เกิดการใช้โทษจำคุกเท่าที่จำเป็นและใช้มาตรการอื่นมาทดแทน และเรือนจำควรเป็นสถานที่ควบคุมอาชญากรที่เป็นอันตรายต่อสังคมเท่านั้น สำหรับคดียาเสพติดให้นำพระราชบัญญัติฉบับใหม่มาใช้บังคับ ได้แก่ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๖๔ และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดียาเสพติด (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๖๔ ซึ่งจะทำให้ผู้ต้องขังในเรือนจำลดลงได้เป็นจำนวนมาก ***ดังนั้น จึงเห็นว่าควรมีการพิจารณาปรับกระบวนทัศน์การลงโทษทางอาญาที่ไม่ควรใช้โทษจำคุกเกินความจำเป็น***

สำหรับการสอบสวนในคดีอาญา ควรที่จะต้องมีการถ่วงดุลระหว่างพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ และมีแนวทางการดำเนินงานอย่างไรที่จะทำให้เกิดการถ่วงดุลระหว่างอำนาจดังกล่าวรวมทั้งจะมีแนวทางการทำงานอย่างไรเพื่อให้ประชาชนทุกคนมี ***"ทนายความที่มีคุณภาพ"*** ช่วยว่าความในคดีตั้งแต่ชั้นพนักงานสอบสวนต่อเนื่องไปถึงชั้นพิจารณาคดีของศาล และขอเสนอให้มีการศึกษาระบบทนายความอาสาของต่างประเทศที่ให้บริษัทกฎหมายเข้ามามีส่วนร่วมในการว่าความหรือการทำคดีให้กับประชาชน โดยมีมาตรการทางภาษีเพื่อเป็นการจูงใจ สนับสนุนให้บริษัทกฎหมายดังกล่าว รวมทั้งประเด็นในเรื่อง ***"ล่าม"*** ที่ต้องมีการจัดหาให้กับทั้งผู้เสียหาย และจำเลยตั้งแต่ในชั้นสอบสวน เพื่อเป็นการยกระดับมาตรฐานกระบวนการยุติธรรมไทยให้มีประสิทธิภาพและความน่าเชื่อถือ

นายสหการณ์ เพ็ชรนรินทร์ รองปลัดกระทรวงยุติธรรม หัวหน้ากลุ่มภารกิจด้านพัฒนาพฤตินิสัย นำเสนอข้อมูลสถิติตัวเลข เพื่อให้เห็นถึงภาพความท้าทายต่อกระบวนการยุติธรรม สิทธิมนุษยชน และความท้าทายต่อการวิจัย และเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาต่อไปดังนี้

๑. สถิติคดีรับใหม่ของศาลยุติธรรมทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา

- ปี ๒๕๖๓ มีจำนวน ๑,๕๒๙,๐๐๐ กว่าคดี คดีอาญา มากกว่า ๕๐๐,๐๐๐ คดี
- ปี ๒๕๖๔ มีจำนวน ๑,๓๒๐,๐๐๐ กว่าคดี คดีอาญา มากกว่า ๒๐๐,๐๐๐ คดี

จากจำนวนคดีดังกล่าว มีผู้ต้องขังอยู่ในเรือนจำ จำนวนมากกว่า ๒๖๙,๐๐๐ คน ในจำนวนดังกล่าว มีผู้ที่ถูกขังแทนค่าปรับ จำนวน ๒,๔๕๑ คน ซึ่งจำนวนดังกล่าวควรมีมาตรการอื่นมาใช้เพื่อเป็นทางเลือกลงโทษผู้กระทำความผิด เช่น การให้ทำงานบริการสังคม เป็นต้น โดยการใช้โทษกักขังแทนค่าปรับ ***คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา ได้มีข้อเสนอให้ยกเลิกและใช้มาตรการอื่น ๆ แทน***

๒. สถิติกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพต้องจ่ายเงินให้แก่จำเลยและผู้เสียหายตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๔๔ ตั้งแต่ปี ๒๕๔๕ – ๒๕๖๕ เป็นระยะเวลา ๒๐ ปี

- จ่ายเงินค่าตอบแทนผู้เสียหาย จำนวน ๑๑๗,๕๗๓ ราย เป็นเงิน ๕,๖๕๔ ล้านบาท
- จ่ายเงินค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลย จำนวน ๒,๕๗๙ ราย เป็นเงิน ๕๕๗ ล้านบาท

<u>รวมทั้งสิ้น จำนวน ๑๑๔,๑๕๒ ราย เป็นเงิน ๖,๒๑๑ ล้านบาท</u>

จากข้อมูลดังกล่าวการจ่ายเงินให้แก่จำเลยและผู้เสียหายดังกล่าว เป็นต้นทุนของรัฐจากการก่ออาชญากรรม ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกทำร้ายย่อมแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของรัฐในการดูแลและป้องกันไม่ให้ผู้บริสุทธิ์ถูกทำร้ายโดยตนไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง และในขณะเดียวกันก็มีผลข้างเคียงผู้ที่ไม่ได้เกี่ยวข้อง หรือ ***"แพะ"*** ถูกดำเนินคดี ถือว่าเป็นประเด็นสิทธิมนุษยชนที่จะมีการดำเนินการป้องกันอย่างไร และสามารถใช้กระบวนการด้านนิติวิทยาศาสตร์มาใช้ในการพิสูจน์ความจริง เพื่อให้สามารถนำผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมาดำเนินคดี

จากสถิติดังกล่าว ส่งผลให้ประเทศไทยถูกจัดอยู่ในอันดับ ๘๙ จาก ๑๓๗ ประเทศ จากสถิติการก่ออาชญากรรมทั่วโลก และมีนักโทษในเรือนจำสูงสุดติดอยู่อันดับ ๓ ในเอเชีย และอันดับ ๖ ของโลก ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการใช้โทษจำคุกที่มากเกินไป และยังไม่มีมาตรการหรือแนวทางอื่นมาใช้แทนโทษจำคุกที่ดีพอ

ที่ผ่านมาเห็นว่า ***กระบวนการยุติธรรมได้มีการคลี่คลายมาอย่างเนื่อง*** จากการปรับเปลี่ยนโครงสร้างอย่างเป็นระบบตั้งแต่ ๒๕๔๕ เป็นต้นมา โดยมีการจัดตั้งสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ เพื่อทำหน้าที่ในการตรวจพิสูจน์พยานหลักฐาน การตรวจพิสูจน์ศพนิรนาม ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญที่จะทำให้การสืบสวนและการดำเนินคดีมีความชัดเจน และสามารถนำผู้กระทำความผิดที่จริงมาดำเนินคดีได้ และในขณะเดียวกันก็จะสามารถทำให้กระบวนการยุติธรรมเกิดขึ้นจริง ส่วนการจัดตั้งกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

สำหรับพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๕๘ มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับใช้จ่ายเกี่ยวกับการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี การขอปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน และได้ให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนทั้งการดำเนินคดี และการให้ความรู้ทางกฎหมาย ตั้งแต่ปี ๒๕๕๐ – ๒๕๖๔ จำนวน ๒๓,๓๙๒ ราย เป็นเงินจำนวน ๑,๔๘๗ ล้านบาท ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นถึงประชาชนไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชน และสิทธิมนุษยชน

ส่วนพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๖๒ จะบังคับใช้ได้ทั้งในคดีอาญาและคดีแพ่ง คือ ในส่วนของคดีอาญานั้น เป็นคดีอาญาที่สามารถยอมความได้เท่านั้น ที่จะสามารถดำเนินการได้ ส่วนในคดีแพ่งการไกล่เกลี่ยโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนให้กระทำได้ในทุนทรัพย์ไม่เกิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท จากการลงพื้นที่ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ที่ได้มีการผลักดันเรื่องการไกล่เกลี่ย และได้มีการดำเนินการไกล่เกลี่ยไปแล้ว จำนวน ๖๓ ครั้ง และมีผู้เข้าร่วมการไกล่เกลี่ย ๕๐,๐๐๐ กว่าราย ทุนทรัพย์ประมาณ ๑๐,๐๐๐ ล้านบาท ซึ่งผลการไกล่เกลี่ยมากกว่าร้อยละ ๙๐ สามารถตกลงกันได้ โดยสามารถลดภาระ (การลดดอกเบี้ยให้กับลูกหนี้) ให้กับประชาชนได้ทั้งหมดประมาณ ๔,๐๐๐ กว่าล้านบาท

การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กรมราชทัณฑ์ได้มีการนำข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำและมาตรการที่มิใช่การคุมขังสำหรับผู้กระทำ ความผิดที่เป็นหญิง (United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non - Custodial Measures of Women Offenders) หรือ เรียกเพื่อเป็นเกียรติกับประเทศไทยว่าข้อกำหนดกรุงเทพ (Bangkok Rules) และข้อกำหนดมาตรการขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง หรือ (ข้อกำหนดแมนเดลา - Mandela Rules) มาใช้ปรับปรุงมาตรฐานของเรือนจำ การดูแลคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งปัจจุบันได้มีราชทัณฑ์นำร่องดำเนินการในเรื่องดังกล่าวไปแล้ว จำนวน ๕ เรือนจำ และต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องเนื่องจากต้องเคารพสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง

จากสถิติตัวเลขต่าง ๆ ข้างต้น จะมีแนวทางการบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างไร เพื่อสร้างความปลอดภัยให้กับสังคม ซึ่งเป็นความท้าทายที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาต้องดำเนินการ และเห็นว่าเป็นทิศทางของประเทศที่จะกำหนดนโยบายทางอาญาให้มีความชัดเจน เช่น การแก้ไขปัญหานักโทษล้นคุก ก็จะต้องมีการพิจารณาทางเลือกอื่นมาใช้ในการลงโทษผู้กระทำความผิดในคดีอาญา เป็นต้น ในส่วนของผู้ต้องขังที่เป็นเด็กและเยาวชนกระทำความผิดเมื่อศาลได้มีคำพิพากษาแล้ว รัฐต้องมีการดูแลเด็กและเยาวชนกลุ่มดังกล่าว เนื่องจากเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของประเทศแต่จะมีแนวทางการดำเนินการอย่างไร เพื่อให้เด็กและเยาวชนกลุ่มดังกล่าวดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก และเป็นบุคคลที่มีคุณภาพของสังคมได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต้องหาแนวทางและวิธีการดำเนินงาน และเป็นสิ่งที่มีความท้าทาย และเป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินการ เพื่อลดปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน การดำเนินคดีที่ไม่เป็นธรรม เรือนจำแออัด รวมทั้งเรื่องการกระทำความผิดซ้ำ จึงเห็นว่าควรมีการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดหรือทัศนคติ (Mindset) ของระบบ หรือกระบวนการยุติธรรมใหม่ เช่น การกำหนดมาตรการอื่น ๆ มาใช้แทนโทษจำคุก การนำนิติวิทยาศาสตร์มาใช้อย่างจริงจังและเป็นระบบ เป็นต้น

แม้ว่าปัจจุบันจะมีการจัดตั้งสถาบันนิติวิทยาศาสตร์เพื่อถ่วงดุลในกระบวนการยุติธรรมแล้ว แต่เพื่อไม่ให้การดำเนินคดีนั้น ไปกระทบต่อผู้บริสุทธิ์ ผู้เสียหาย จำเลย ควรมีการผลักดันให้นำระบบนิติวิทยาศาสตร์มาใช้เป็นหลักในการดำเนินคดีอาญา ส่วนการสอบสวน ควรมีระบบการตรวจสอบและถ่วงดุลอย่างแท้จริง และการมีส่วนร่วมของสังคมและประชาชนมีความจำเป็น หากสังคมมีการตรวจสอบอย่างเข็มแข็งจะทำให้กระบวนการยุติธรรมมีความโปร่งใสมากขึ้น

- ***ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและเพื่อนำไปสู่การวิจัย***

ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ซึ่งถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย และนำมาซึ่งการจัดตั้งหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อเป็นการอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชนเพิ่มมากขึ้น แต่สถานการณ์ต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา การดำเนินการเพื่ออำนวยความยุติธรรมในด้านต่าง ๆ อาจจะไม่เพียงพอและสอดรับในเรื่องของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน การบังคับใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียม รวมทั้งยังไม่เพียงพอว่าได้มีการกระทำที่ยึดหลักนิติธรรมได้ ดังนั้น จึงขอเสนอแนวทางเพื่อเป็นหลักประกันการยกระดับของกระบวนการยุติธรรม และการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประชาชนในกระบวนการยุติธรรม ดังนี้

๑. ***การลดความรุนแรงในสังคม*** ซึ่งจากสถิติผู้ต้องขังในคดีอาญาที่มีจำนวนมาก เนื่องจากมีการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ประกอบกับตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้มีการจัดตั้งศูนย์สันติวิธีจำนวนมาก จึงเห็นว่าควรที่จะต้องมีการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรมในการสร้างสันติวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมไทย เพื่อลดความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ซึ่งจะมีความเชื่อมโยงไปถึงการก่ออาชญากรรม การละเมิดสิทธิมนุษยชน รวมถึงคดีความด้วย

๒. ***การกระทำความผิดต่อกฎหมาย*** เห็นว่าการกระทำความผิดต่อกฎหมายเป็นส่วนหนึ่งของการก่ออาชญากรรม และการละเมิดสิทธิมนุษยชน คือ การไม่ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ จึงควรมีระบบการปลูกฝังอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ในโรงเรียน

๓. ***การใช้ยุติธรรมทางเลือก*** กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่เบี่ยงเบนคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมปกติ เช่น กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ยุติธรรมชุมชน เป็นต้น และเห็นว่าในหลายประเทศมีการกำหนดว่า ข้อพิพาทไว้ชัดเจนว่าคดีที่มีลักษณะไม่ใช้ความรุนแรง หรือก่ออาชญากรรม ควรที่จะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยและระงับข้อพิพาทก่อน แต่ประเทศไทยไม่มีการกำหนดบทบัญญัติในลักษณะดังกล่าว ประกอบกับประชาชนมีความเชื่อว่าต้องเข้ากระบวนการยุติธรรมหลักเท่านั้น ถึงจะได้รับความยุติธรรม ดังนั้น ควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ และสนับสนุนให้ประชาชนมีความเข้มแข็งรวมทั้งภาครัฐให้การสนับสนุน จะสามารถลดจำนวนคดีที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม และจะทำให้ไม่เกิดปัญหานักโทษล้นเรือนจำ รวมทั้งการเสียทรัพยากรประเทศด้วย

๔. ***การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม*** ปัจจุบันประชาชนในสังคมยังมีข้อสงสัยและความเชื่อมั่นของกระบวนการยุติธรรมในประเทศว่าเป็นไปตามหลักการที่ถูกต้องหรือไม่ ทั้งเรื่องการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ความเหลื่อมล้ำ และการใช้หลักฐานทางระบบนิติวิทยาศาสตร์ หรือพยานหลักฐานที่เชื่อถือได้ในการดำเนินคดี มีความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบ รวมทั้งไม่มีการเลือกปฏิบัติ และข้อสงสัยของสังคมดังกล่าวอาจเกิดจากการที่ยังไม่มีการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมอย่างแท้จริง ดังนั้น ***จึงเห็นว่าเพื่อให้เกิดการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมเป็นไปตามหลักนิติธรรม ทุกฝ่ายต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม***

๕. ***การใช้โทษจำคุกเท่าที่จำเป็น*** ซึ่งผู้ที่กระทำความผิดเนื่องจากกฎหมายห้าม หรือหลักการ mala prohibita เห็นว่าผู้กระทำความผิดดังกล่าวไม่ควรที่จะถูกลงโทษจำคุกและควรใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกอื่น ๆ รวมทั้งจะไม่เกิดปัญหาเรือนจำแออัด การกระทำความผิดซ้ำ

กรณีปัญหาปัญหาเรือนจำแออัด การบริหารโทษมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ที่ผ่านมามีการใช้หลักการลดวันต้องโทษให้แก่นักโทษที่มีความประพฤติดี ประพฤติตนตามระเบียบวินัย และการพักการลงโทษ เพื่อนำนักโทษที่พิจารณาแล้วเห็นว่า สามารถกลับไปอยู่ร่วมกับสังคมได้ โดยไม่ก่อให้เกิดปัญหา ***ดังนั้น*** การบริหารโทษจะต้องสร้างความเชื่อมั่นได้ว่าจะสามารถคืนคนดีสู่สังคม และสังคมไม่รู้สึกเกรงกลัว

๖. ***ข้อจำกัดในการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน*** ซึ่งเห็นว่าประชาชนจะต้องเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและเข้าถึงความยุติธรรมด้วย ดังนั้น ควรมีการผลักดันเพื่อให้เกิดระบบนิติธรรมอย่างครบถ้วน และสมบูรณ์

๗. ***การบูรณาการการทำงานร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม*** ปัจจุบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมต่างก็ทำหน้าที่ของตนตามกฎหมายที่ให้อำนาจไว้ และไม่มีการบูรณาการการทำงานร่วมกัน โดยกระทรวงยุติธรรมได้มีการจัดตั้งศูนย์แลกเปลี่ยนข้อมูลกระบวนการยุติธรรม (DXC) เพื่อรวบรวมข้อมูลตั้งแต่ชั้นตำรวจ อัยการ ศาล และราชทัณฑ์ เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการบบริหารจัดการในทางคดี แต่ก็ไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร นอกจากนี้ กระทรวงยุติธรรมได้มีการผลักดันฐานข้อมูลอัตลักษณ์บุคคล โดยเฉพาะฐานข้อมูลสารพันธุกรรม (DNA) จะสามารถช่วยให้กระบวนการยุติธรรมมีความโปร่งใส และสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชนได้ เนื่องจากมีฐานข้อมูลในการตรวจสอบ และจะเป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนได้อย่างแท้จริง ***ดังนั้น*** การบูรณาการการทำงานร่วมกัน ควรจะต้องมีกลไกเพื่อให้เกิดการบูรณาการการทำงาน เพื่อการตรวจสอบ และถ่วงดุลการทำงานระหว่างกัน

๘. ***การดำเนินกระบวนการยุติธรรมภายใต้หลักการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน*** ยังมีประเด็นที่จะต้องมีการศึกษาและวิจัยอีกเป็นจำนวนมาก เพื่อที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และควรให้สังคม ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงในกระบวนการยุติธรรม

ศาสตราจารย์สุริชัย หวันแก้ว ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นำเสนอข้อมูล ดังนี้

๑. บุคคลที่เข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมทั้งต้นน้ำ – กลาง – ปลายน้ำ ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่กระบวนการสอบสวน อาจไม่ได้รับการอำนวยความยุติธรรมเท่าที่ควร และเห็นว่าคำว่า ***"อำนวยความยุติธรรม"*** เป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่ และเมื่อปี ๒๕๔๐ มีการมองระบบหรือกระบวนการยุติธรรมโดยการจัดโครงสร้างใหม่ ถือว่าเป็นครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ของประเทศไทย แต่การดำเนินงานยังไม่เป็นไปตามเป้าประสงค์ที่ตั้งใจไว้ และต้องการการมีส่วนร่วมของสังคม ประชาชน และนโยบายทางการเมือง จึงเห็นว่าควรมี ๒ แนวทางในการตั้งโจทย์ศึกษาวิจัย คือ ระบบหรือกระบวนการยุติธรรมที่มีการปรับปรุงเมื่อปี ๒๕๔๐ และกระบวนการที่จะทำให้การตัดสินให้ได้มาซึ่งความยุติธรรมหรือการอำนวยความยุติธรรม

จากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระบบหรือกระบวนการยุติธรรม ถือว่าเป็นคุณูปการของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ที่ต้องการให้มีการปฏิรูปและอำนวยความยุติธรรมในกระบวนการยุติธรรมของโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) ของสังคมไทยที่อยู่ร่วมกัน

๒. การทำความเข้าใจกับสังคมเกี่ยวกับเรื่อง ***"การกระทำความผิด"*** โดยพยายามเชื่อมโยงกับสาธารณะ การมองภาพกว้างทั้งเรื่องความคิดหรือความเห็นต่างเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม เช่น การคุมขังระหว่างการพิจารณาคดีผิดหลักกฎหมายหรือผิดหลักยุติธรรมหรือไม่ เป็นต้น ซึ่งเป็นประเด็นคำถามและข้อสงสัยของสังคมเป็นอย่างมาก ซึ่งในเรื่องดังกล่าวควรที่จะต้องมีการทำความเข้าใจให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลที่ถูกต้อง เพื่อให้สังคมเกิดความรู้สึกว่าการตัดสินคดีจะนำมาสู่ความยุติธรรมและทำสังคมอยู่อย่างสงบเรียบร้อยมากขึ้น

ที่ผ่านมามีการกล่าวว่า ***"คุกมีไว้ขังคนจน"*** ดังนั้น การทำความเข้าใจกับสังคมเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ มิเช่นนั้นสังคมจะเกิดความเสื่อมศรัทธาในกระบวนการยุติธรรม ความเสื่อมศรัทธาต่อสถาบันที่จะเป็นโครงสร้างพื้นฐานซึ่งเป็นหลักการที่เที่ยงธรรมและทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้

๓. ความยุติธรรมกับการพัฒนา เช่น คดีบุกรุกป่า เก็บของป่า เป็นต้น ซึ่งเห็นว่าการดำเนินคดีในลักษณะดังกล่าวของกระบวนการยุติธรรมเป็นกระบวนการปลายน้ำ เป็นการดำเนินคดีต่อจากกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นประเด็นที่ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในป่าไม่สามารถที่จะดำรงชีวิตตามวิถีชีวิตดังเดิมในป่าที่เคยอยู่อาศัยต่อไปได้ ซึ่งการออกกฎหมายมาใช้บังคับเกี่ยวกับป่าหรือสิ่งแวดล้อมควรที่จะต้องมีการพิจารณาอย่างละเอียด รอบคอบ สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน แต่กลับเป็นการใช้บังคับกฎหมายกับประชาชนอย่างจริงจัง มีการดำเนินคดีกับประชาชนเป็นจำนวนมาก ***ดังนั้น*** มุมมองของระบบหรือกระบวนการยุติธรรม โดยมีการอำนวยความยุติธรรมถือว่าเป็น***นวัตกรรมที่มีความสำคัญ*** เป็นกระบวนการที่แยกออกจากกระบวนการพิจารณาของศาลยุติธรรม

๔. ส่วนการพิจารณาในเรื่องของการพัฒนา ประกอบไปด้วย ต้นน้ำ – กลางน้ำ – ปลายน้ำของการพัฒนาเช่นกัน และอาจจะถือว่าเป็นงานใหญ่หากพิจารณาในแง่ของวิชาการและงานวิจัย ซึ่งจะทำให้การทำงานเรื่องกระบวนการยุติธรรมเกิดผลสำเร็จ ในทิศทางที่อำนวยประโยชน์สุขอำนวยความยุติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมีความเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกันที่ไม่ต้องการให้มีกระบวนการไปซ้ำเติมผู้ที่ทุกข์ยากอยู่แล้ว

ความยุติธรรมกับการพัฒนาเป็นเรื่องที่ใหญ่มาก และหากการพัฒนาไม่คิดถึงความเป็นธรรมเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาจะเป็นปัญหาอย่างมาก และการพัฒนาดังกล่าวไม่ควรที่จะซ้ำเติมช่องว่างต่าง ๆ ให้เพิ่มมากขึ้น ตามแนวคิดที่ว่า ***"เราจะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง"*** ดังนั้น การพัฒนาจึงควรรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่ถูกทิ้งไว้ข้างหลังด้วย การวิจัยที่มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้ผลการวิจัยนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นระบบ

ดังนั้น ***การวิจัยเรื่องความยุติธรรม*** ในสังคมที่มีความเร่งรัดในการพัฒนา มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการอยู่ร่วมกันของสังคมทั้งระบบของโครงสร้างพื้นฐาน และแนวคิดเรื่องการพัฒนาต้องสอดคล้องกับการฟื้นฟูระบบสิ่งแวดล้อมที่อยู่ร่วมกัน ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่สอดรับกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ของสหประชาชาติ อย่างน้อย ๕ เป้าหมาย ได้แก่ การผลิตและบริโภคที่ยั่งยืน การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การอนุรักษ์ความหลากหลาย ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน การลดความเหลื่อมล้ำ ซึ่งสอดรับกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย รวมทั้งการพัฒนาไม่สามารถที่จะตัดการอยู่ร่วมกันของระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องได้

- **ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการเพื่อนำไปสู่การวิจัย**

ที่ผ่านมา เห็นว่าได้มีความพยายามในการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม และความพยายามในการปรับปรุงกระบวนการยุติธรรม และการอำนวยความยุติธรรมในสถานการณ์ของโลกที่มีความเหลื่อมล้ำ ซึ่งแนวทางการดำเนินงานในเรื่องดังกล่าวต่อไปควรที่จะมีการต่อยอดจากฐานข้อมูลที่มีอยู่ตั้งแต่การเริ่มการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการยุติธรรมเมื่อปี ๒๕๔๐ ดังนั้นจึงมีข้อเสนอต่อการในเรื่องงานวิจัยที่จะนำไปสู่การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมและการอำนวยความยุติธรรม ดังนี้

๑. เห็นว่างานวิจัยที่จะทำการศึกษา ควรเริ่มมีสมมุติฐานมาจากปัญหาและความเดือนร้อนของประชาชน***ในเชิงระบบ***ต่อการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และที่มาของงานวิจัยควรมีความเชื่อมโยงกับความจำเป็นที่ต้องการปรับปรุงด้านการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมที่ได้มีการดำเนินการแล้ว แต่พบปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการอย่างไร เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไข

๒. การศึกษาวิจัยควรมีการพัฒนาร่วมกันกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการออกแบบแนวคิดและแนวทางในการแก้ไขปัญหา

๓. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม ***ควรมีการทำงานในเชิงรุกเพื่ออำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชน***มากกว่าการทำงานแบบตั้งรับ โดยปรับใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ มาช่วยในการดำเนินงาน ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น และสอดคล้องกับสังคมที่เป็นพหุวัฒนธรรมในปัจจุบัน

๔. ***การสร้างระบบการร่วมมือต่าง ๆ*** (Collaborative mode) หรือวิธีการทำงานที่ให้เกิดความร่วมมือของทุกฝ่าย หรือการทำการวิจัยเพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างองค์กร หรือการวิจัยเพื่อที่จะทำให้ความร่วมมือระหว่างองค์กรที่มีระบบการทำงานซับซ้อนมีแนวทางการทำงานร่วมกันได้ และควรมีศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการทำงานในรูปแบบข้ามองค์ เพื่อให้เกิดการร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรมและแก้ไขปัญหาได้ ***ดังนั้น การจะปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมได้จะต้องมีความเป็นเจ้าของร่วมกันในสังคมอย่างจริงจัง***

นายประสาร มฤคพิทักษ์ อนุกรรมาธิการด้านสิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพในคณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนฯ วุฒิสภา ผู้ดำเนินรายการ ได้มีข้อเสนอ ดังนี้

๑. จากการลงพื้นที่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดน่าน และอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งพบว่าประชาชนในพื้นที่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่โดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย อันเนื่องมาจากการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช ๒๔๘๔ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ ซึ่งพื้นที่ตามที่กฎหมายกำหนดเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านอาศัยอยู่ก่อนการประกาศใช้กฎมาย ดังพระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงาน “วันรพี” ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ๒๗ มิถุนายน ๒๕๑๖ ความว่า ***“...ถ้าดูในทางกฎหมายเขา (หมายถึงราษฎร) ก็เป็นอยู่อย่างฝ่าฝืน เพราะว่าตรามาเป็นกฎหมายโดยชอบธรรม แต่ว่าถ้าตามธรรมชาติใครเป็นผู้ทำผิด ก็ผู้ที่ขีดเส้นนั่นเอง เพราะว่าบุคคลที่อยู่ในป่านั้นเขาอยู่มาก่อน เขามีสิทธิในทางเป็นมนุษย์ หมายความว่าทางราชการบุกรุกบุคคล ไม่ใช่บุคคลบุกรุกกฎหมายบ้านเมือง...”***

“...กฎหมายมีไว้สำหรับให้มีความสงบสุขในบ้านเมือง มิใช่ว่ากฎหมายมีไว้สำหรับบังคับประชาชน ถ้ามุ่งหมายที่จะบังคับประชาชนก็กลายเป็นเผด็จการ กลายเป็นสิ่งที่บุคคลหมู่น้อยจะต้องบังคับบุคคลหมู่มาก ในทางตรงข้ามกฎหมายมีไว้สำหรับให้บุคคลส่วนมากมีเสรี และอยู่ได้ด้วยความสงบ...”

และพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้วิชาความรู้ชั้นเนติบัณฑิต สมัยที่ ๓๓ ปีการศึกษา ๒๕๒๓ ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร ๒๙ ตุลาคม ๒๕๒๔

“....กฎหมายนั้นไม่ใช่ตัวความยุติธรรม เป็นแต่เพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งสำหรับใช้ในการรักษาและอำนวยความยุติธรรมเท่านั้น การใช้กฎหมายจึงต้องมุ่งหมายใช้เพื่อรักษาความยุติธรรม ไม่ใช่เพื่อรักษาตัวบทของกฎหมายเอง และการรักษาความยุติธรรมในแผ่นดิน ก็มิได้มีวงแคบอยู่เพียงแค่ขอบเขตของกฎหมาย หากต้องขยายออกไปให้ถึงศีลธรรมจรรยา ตลอดจนเหตุและผลตามเป็นจริงด้วย...”

จากการนำเสนอข้อมูลของวิทยากรทั้งสามท่าน ล้วนเป็นเรื่องเกี่ยวกับความไม่ยุติธรรม การเข้าถึงกฎหมายอย่างไม่เป็นธรรมของประชาชน และการบังคับใช้กฎหมายอย่างไม่เป็นธรรมของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนั้น การบังคับใช้กฎหมายต่าง ๆ กับประชาชน ผู้ที่เกี่ยวข้องควรที่จะต้องนำพระบรมราโชวาทดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน และเป็นมาตรฐานในการดำเนินงาน

๒. ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๖๘ กำหนดให้

“รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพเป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็วและไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร

รัฐพึงมีมาตรการคุ้มครองเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ โดยเคร่งครัด ปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำใดๆ

รัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมตลอดถึงการจัดหาทนายความให้”

ดังนั้น จึงเห็นว่าการวิจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ควรที่จะต้องนำมาตรา ๖๘ ของรัฐธรรมนูญมาเป็นหลักใช้ในการวิจัย เพื่ออำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชนด้วย

ผู้แทนจากสำนักงานอัยการ ได้มีข้อเสนอว่า การลงโทษผู้กระทำความผิดไม่ควรที่จะใช้โทษจำคุกมากเกินไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำความผิดในข้อหาหมิ่นประมาท เพราะจะทำให้การแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ถูกจำกัดไว้ และไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ ซึ่งจะทำให้การศึกษาวิจัยในเรื่องต่าง ๆ ไม่ครอบคลุมหรือตรงประเด็นตามที่ตั้งเป้าหมายการวิจัยทั้งหมด

ผู้แทนจากมูลนิธินิธิผสานวัฒนธรรม ได้มีข้อเสนอว่า ร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. .... โดยเป็นร่างพระราชบัญญัติที่ริเริ่มมาจากกระทรวงยุติธรรม และภาคประชาสังคมได้มีการนำร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวมาปรับปรุงจากประสบการณ์ และรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่เคยถูกกระทำทรมาน ซึ่งปัจจุบันอยู่ในชั้นการพิจารณาของวุฒิสภา และสมาชิกวุฒิสภามีความสำคัญอย่างมากที่จะทำให้เรื่องสิทธิมนุษยชนและการอำนวยความยุติธรรมเกิดขึ้นจริงได้ โดยผ่านร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. .... เพื่อให้กลุ่มบุคคลดังกล่าวได้รับความเป็นธรรม

นอกจากนี้ สมาคมสิทธิและเสรีภาพของประชาชนซึ่งไม่สะดวกเข้าร่วมการเสวนาในวันพุธที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๖๕ ได้จัดส่งข้อมูลและข้อเสนอการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญา มาให้คณะกรรมาธิการเพื่อเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยต่อไป *โดยสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้*

สมาคมสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เห็นว่าประเด็นสำคัญของการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น สอดคล้องกับนโยบายและแผนการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรมทางอาญามี ๒ ประเด็น คือ

๑. การปฏิรูประบบการดำเนินคดีอาญาชั้นก่อนฟ้องคดี หรือชั้นเจ้าพนักงานซึ่งเป็นกระบวนการยุติธรรมก่อนการดำเนินคดีอาญา เพื่อคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนไม่ให้ผู้บริสุทธิ์ หรือเหยื่อเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีอาญา การสร้างดุลอำนาจในการเข้าถึงข้อเท็จจริงตลอดจนการเก็บรวบรวมพยานหลักฐานอย่างเป็นระบบ และตรงไปตรงมา

๒. การปรับปรุงระบบการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ซึ่งจะปลดภาระของประชาชนและภาระของหน่วยงานของรัฐที่จะต้องสูญเสียทั้งเวลาและงบประมาณเป็นจำนวนมากในชั้นก่อนการดำเนินคดีอาญา

ดังนั้น จึงได้มีข้อเสนอต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ๑๓ ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ การลดทอนความเป็นอาชญากรรม โดยมีแนวคิดในการลดทอนความเป็นอาชญากรรม (Decriminalization) เป็นการลดการใช้โทษทางอาญาสำหรับการกระทำบางอย่างที่ไม่มีความจำเป็นต้องใช้โทษทางอาญา การพิจารณากำหนดให้การกระทำใดเป็นความผิดที่ต้องมีโทษทางอาญานั้น ควรพิจารณาจากความเสียหายหรือผลกระทบของการกระทำนั้น ๆ ที่เป็นอันตรายต่อสังคม และได้มีข้อเสนอควรยกเลิกโทษทางอาญาสำหรับความผิดบางประเภท ดังนี้

๑. การลดทอนความเป็นอาชญากรรมในความผิดฐานเป็นผู้เสพยาเสพติด ดังจะเห็นได้จากปัจจุบันประเทศไทยมีนักโทษคดียาเสพติดในเรือนจำจำนวนมาก ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ ทำให้นักโทษล้นเรือนจำ จึงควรให้ความสำคัญกับการนำเอามาตรการการลดทอนความเป็นอาชญากรรมมาบังคับใช้ให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒ ควรยกเลิกความผิดทางอาญาและกำหนดให้เป็นโทษทางแพ่ง สำหรับความผิดฐานหมิ่นประมาท

๓. กำหนดให้ใช้มาตรการทางเลือกอื่นมาใช้แทนโทษทางอาญา และควรมีการนำมาตรการลงโทษแบบอื่นมาใช้ให้มากขึ้น

ประเด็นที่ ๒ มาตรการทางเลือกในการดำเนินคดีอาญา ยุติธรรมทางเลือก เป็นมาตรการทางเลือกในการเข้าถึงความยุติธรรม เป็นแนวคิดในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง โดยใช้รูปแบบวิธีการที่แตกต่างจากระบบยุติธรรมหลัก โดยจะเน้นการชดใช้และการสมานฉันท์ เพื่อบรรลุเป้าหมายแห่งการเข้าถึงกระบวนการยุติรรมและความสงบสุขของสังคม และได้มีข้อเสนอดังนี้

๑. สนับสนุนให้มีการนำแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพื่อสร้างความเข้าใจและส่งเสริมการปรองดองในสังคม

๒. สนับสนุนให้มีการนำแนวคิดยุติธรรมชุมชนมาใช้ ควรเป็นการดำเนินการโดยชุมชนและสอดคล้องกับแนวคิดการกระจายอำนาจอย่างแท้จริง เพราะหัวใจสำคัญของยุติธรรมชุมชน คือการดึงศักยภาพของประชาชนและชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วม และกฎเกณฑ์การดำเนินการควรสอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมของชุมชน และไม่ก่อให้เกิดการละเมิดหลักการสิทธิมนุษยชน

ประเด็นที่ ๓ การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน การปฏิรูปการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายเป็นประเด็นสำคัญ เนื่องจากมีความจำเป็นต้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนทุกคนให้สามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้ แนวทางการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายจึงควรเป็นระบบที่สร้างความสามารถในด้านกฎหมายและการต่อสู้คดีให้แก่ประชาชนอย่างเป็นระบบและทั่วถึง และมีข้อเสนอให้มีการตรากฎหมายฉบับใหม่แทนพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๕๘ ภายใต้หลักการสำคัญ ดังนี้

๑. กำหนดให้การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายมีความครอบคลุมมากขึ้น รวมถึงการให้คำปรึกษา การดำเนินคดี การจัดหาล่าม การจัดกระบวนการเรียนรู้ การส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลความรู้ทางกฎหมาย และครอบคลุมกระบวนการยุติธรรม การคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

๒. กำหนดให้การบริหารงานของกองทุนยุติธรรมมีความเป็นอิสระ และกำกับดูแลโดยคณะกรรมการ กำหนดให้การบริหารงานของสำนักงานโดยผู้อำนวยการที่มีประสบการณ์ กำหนดให้มีการกระจายภารกิจและพัฒนามาตรการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย โดยกำหนดให้องค์กรที่ดำเนินการให้ความช่วยเหลือประชาชนและมีผลงานเป็นที่ประจักษ์อย่างน้อย ๕ ปี สามารถจดทะเบียนเป็น “หน่วยช่วยเหลือทางกฎหมาย” เพื่อยื่นขอทุนจากกองทุนไปดำเนินการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายได้

๓. กำหนดให้มีคณะกรรมการติดตามและประเมินผลที่เป็นอิสระ เพื่อตรวจสอบถ่วงดุลการดำเนินงานของคณะกรรมการและอนุกรรมการ

ประเด็นที่ ๔ งานตำรวจ โดยมีแนวคิดในการปฏิรูป คือ ประมวลระเบียบการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจที่บังคับใช้กฎหมาย ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานตำรวจที่เป็นสากล ได้กำหนดหลักการสำคัญเกี่ยวกับจริยธรรมตำรวจ โดยระบุให้การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจจะต้องกระทำโดยเคารพและมุ่งคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนพิทักษ์รักษาสิทธิมนุษยชนของทุกคน การบริหารงานตำรวจสมัยใหม่ในสังคมประชาธิปไตยต้องยึดหลักนิติธรรม มุ่งการบริหารงานแบบกระจายอำนาจ มีระบบการบริหารงานแบบประชาธิปไตยที่ยึดหลักความรับผิดชอบ มีการบริหารงานที่โปร่งใส มีระบบการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ และได้มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. การกระจายอำนาจบริหารงานตำรวจไปสู่ระดับจังหวัด โดยให้มีหน้าที่ป้องกันอาชญากรรม การรักษาความเรียบร้อยและด้านกระบวนการยุติธรรมในระดับจังหวัด จึงจำเป็นต้องปรับโครงสร้างองค์ใหม่ ดังนี้ กองบัญชาการตำรวจนครบาลให้โอนไปสังกัดกรุงเทพมหานคร ตำรวจภูธรให้โอนไปอยู่ภายใต้การบังคับของผู้ว่าราชการจังหวัดและการกำกับดูแลของคณะกรรมการตำรวจระดับจังหวัด ตำรวจส่วนกลางสังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติเพื่อกำกับดูแลงานภาพรวม

๒. โอนภารกิจงานสอบสวนที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะไปยังหน่วยงานของรัฐที่กำกับดูแลตามกฎหมายนั้น ๆ โดยตำรวจควรเน้นการป้องกันปราบปรามการกระทำความผิด และการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม

๓. เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในงานตำรวจทุกระดับอย่างแท้จริง

ประเด็นที่ ๕ การดำเนินคดีชั้นก่อนการพิจารณาคดีหรือชั้นเจ้าพนักงาน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความคดีอาญาได้กำหนดหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลไว้ค่อนข้างชัดเจน แต่ในทางปฏิบัติยังคงเกิดปัญหาอยู่หลายประการตั้งแต่ชั้นการแจ้งสิทธิการจับกุม การควบคุมตัว ซึ่งมีช่องว่างที่อาจก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนของประชาชน และปัญหาการค้นหาความจริง ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความคดีอาญากำหนดให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อทราบข้อเท็จจริงและรู้ตัวผู้กระทำความผิด แต่ในทางปฏิบัติ การสอบสวนยังมุ่งรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อเอาผิดแก่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นสำคัญ จึงได้มีข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่น

- การทำให้สูญเสียอิสรภาพทุกประเภท ต้องมีการแจ้งสิทธิโดยต้องมีการบันทึกภาพเคลื่อนไหวเสียงขณะแจ้งสิทธิไว้ด้วย เพื่อเป็นมาตรการในการป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชน และควรกำหนดให้เจ้าพนักงานที่ควบคุมตัว มีหน้าที่ต้องแจ้งให้ญาติและพนักงานอัยการทราบถึงการควบคุมตัวและสถานที่ควบคุมตัว

- ควรแก้ไขประเด็นการออกหมายอาญา โดยกำหนดให้พนักงานอัยการเป็นผู้กลั่นกรองคำร้องขอออกหมายอาญาต่อศาล ส่วนการออกหมายจับ จะกระทำได้เมื่อมีพยานหลักฐานตามสมควรและต้องพิจารณาถึงความจำเป็นในการออกหมายจับ และควรกำหนดหลักเกณฑ์การออกหมายจับไว้ ๓ ประการ คือ การจะหลบหนี การจะไปยุ่งเหยิงพยานหลักฐาน และการจะไปก่อเหตุร้ายประการอื่น

- ควรเพิ่มหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิในชั้นจับกุม เพื่อป้องกันการใช้อำนาจตามอำเภอใจ และกำหนดให้พนักงานผู้จับกุมแจ้งเหตุแห่งการจับกุมแก่ผู้ถูกจับกุมและรีบรายงานให้พนักงานอัยการทราบ และควรกำหนดให้นำตัวผู้ที่ถูกจับไปปรากฏตัวต่อศาลภายในเวลา ๒๔ ชั่วโมง เพื่อให้ศาลตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมาย เป็นต้น

ประเด็นที่ ๖ การปล่อยตัวระหว่างดำเนินคดี จากข้อมูลของกรมราชทัณฑ์ที่มีผู้ต้องขังสูงถึง ๓๗๖,๙๕๙ คน (๒๓ เมษายน ๒๕๖๓) ซึ่งมีผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการดำเนินคดีอยู่ด้วย ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยที่เน้นการเอาตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐ ไม่ได้พิจารณาถึงความจำเป็นในการควบคุมตัว โดยหลักจะต้องไม่ควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย เว้นแต่มีความจำเป็นที่จะต้องควบคุมตัว ดังนั้น ความจำเป็นที่รัฐจะต้องควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ในระหว่างการดำเนินคดีอาญานั้น ต้องเป็นไปเพื่อให้การดำเนินคดีเป็นไปโดยเรียบร้อย เพื่อให้เกิดความแน่นอนว่าจะมีตัวผู้นั้นสำหรับการดำเนินคดีและบังคับโทษ และได้มีข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๐๘ และยกเลิกมาตรา ๑๐๘/๑ ดังนี้

๑. ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหลบหนี

๒. ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน

๓. ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะไปก่อเหตุอันตรายประการอื่น

ประเด็นที่ ๗ การชันสูตรพลิกศพและไต่สวนการตาย การชันสูตรพลิกศพและการไต่สวนการตาย เป็นเครื่องมือสำคัญในการตรวจสอบค้นหาความจริง แต่ที่ผ่านมา ยังไม่สามารถทำหน้าที่ดังกล่าวได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากงานด้านนิติวิทยาศาสตร์ยังไม่ได้รับการส่งเสริมเท่าที่ควร ในส่วนของการไต่สวนการตาย กฎหมายกำหนดให้นำมาใช้ในกรณีการเสียชีวิตที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐ เพื่อตรวจสอบถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐในการค้นหาความจริงเกี่ยวกับการตายได้ โดยได้มีข้อเสนอแนะว่าควรส่งเสริมและสนับสนุนงานนิติเวชศาสตร์และนิติวิทยาศาสตร์ให้มีบทบาทสำคัญในการค้นหาความจริงมากขึ้น ดังนี้

๑. ควรกำหนดให้สำนักงานพิสูจน์หลักฐานและสถาบันนิติเวชตำรวจมีความเป็นอิสระ เพื่อลดการแทรกแซง และเกิดการพัฒนาในด้านความเป็นมืออาชีพและถูกต้องตามหลักวิชาการ และไม่ควบรวมกับสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบถ่วงดุลและประชาชนจะได้มีทางเลือกมากกว่า

๒. ควรปรับปรุงและพัฒนาการชันสูตรพลิกศพ เพื่อให้เกิดการคุ้มครองสิทธิของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และเกิดประสิทธิภาพในการดำเนินการ

ประเด็นที่ ๘ การดำเนินการในชั้นพิจารณาคดีของศาล พบประเด็นปัญหาในชั้นของการพิจารณาที่สมควรได้รับการแก้ไข ๓ ประเด็น ดังนี้

<u>ประเด็นการไต่สวนมูลฟ้อง</u> ถือว่าเป็นมาตรการสำคัญในการกลั่นกรองผู้บริสุทธิ์ให้หลุดพ้นจากกระบวนการยุติธรรม แต่ที่ผ่านมาในทางปฏิบัติมักจะไม่มีการไต่สวนมูลฟ้องในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ด้วยเหตุผลที่ว่าได้มีการสอบสวนมาแล้ว การไต่สวนถือว่าเป็นการปฏิบัติงานที่ซ้ำซ้อน ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ผิดพลาดและไม่สอดคล้องกับหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและการกลั่นกรองคดี

<u>ประเด็นการพิจารณาคดี</u> พบปัญหาและข้อจำกัดบางประการในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะการไม่ตรวจสอบการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่และค้นหาความจริงอย่างเต็มที่ ส่งผลให้จำเลยหรือผู้เสียหายที่ไม่มีศักยภาพทัดเทียมกัน อาจไม่ได้รับความเป็นธรรม

<u>ประเด็นการอุทธรณ์</u> ในทางปฏิบัติการพิจารณาปัญหาข้อเท็จจริงของศาลอุทธรณ์ ยังคงเป็นการพิจารณาจากพยานหลักฐานในสำนวนที่คู่ความนำสืบในศาลชั้นต้น โดยศาลอุทธรณ์ไม่ออกนั่งพิจารณาคดีอีก จึงเป็นการพิจารณาข้อเท็จจริงที่ศาลไม่ได้สัมผัส ซึ่งโดยหลักการแล้วในการพิจารณาข้อเท็จจริงนั้น ศาลควรต้องนั่งพิจารณาและสืบพยานเอง เพื่อจะได้สัมผัสกับพยานหลักฐานโดยตรงอันนำไปสู่การวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้อย่างถูกต้องและแม่นยำ โดยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. การปรับปรุงไต่สวนมูลฟ้อง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการกลั่นกรองคดีมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ควรกำหนดให้ศาลไต่สวนมูลฟ้องในบางกรณี โดยเฉพาะในกรณีที่มีจำเลยโต้แย้งการยื่นฟ้อง และกำหนดห้ามองค์คณะผู้พิพากษาที่ทำการไต่สวนมูลฟ้องเป็นองค์คณะในการพิจารณาพิพากษาคดีที่ตนได้ไต่สวนมูลฟ้อง

๒. ปรับปรุงการพิจารณาคดี ศาลต้องมีบทบาทในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยให้ความสำคัญกับการรับฟังพยานหลักฐานทุกฝ่าย ในคดีป่าไม้ต้องมีการพิจารณาหลักฐานซึ่งเป็นข้อเท็จจริงอย่างรอบด้าน ให้ศาลอุทธรณ์เป็นศาลพิจารณา ในกรณีมีความไม่ชัดเจนในพยานหลักฐานที่ได้ในการพิจารราของศาลชั้นต้น และควรทำการออกนั่งพิจารณาสืบพยาน รวมทั้งควรกำหนดคุณสมบัติของผู้พิพากษาให้เข้มข้นมากขึ้นและต้องมีการตรวจสอบคุณสมบัติผู้สมัครอย่างละเอียด เพื่อให้ได้ผู้ที่มีความรู้และวุฒิภาวะมากเพียงพอที่จะทำหน้าที่พิจารณาและตัดสินคดี

ประเด็นที่ ๙ อำนาจศาลทหารในการพิจารณาคดีที่มีพลเมืองเข้าไปเกี่ยวข้อง ในช่วงหลังการรัฐประหารโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ การให้ศาลทหารมีอำนาจในการพิจารณาคดีอาชญากรรมร้ายแรง คดีที่มีผู้เสียหายเป็นพลเรือนนั้น ไม่สอดคล้องกับหลักการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม ((The Right to a Fair Trial) เนื่องจากกระบวนการพิจารณาในศาลทหารมีลักษณะรวบรัด เป็นเหตุให้คู่ความในคดีไม่สามารถนำเสนอข้อเท็จจริง เพื่อต่อสู้คดีอย่างเต็มที่หากเทียบกับกระบวนการยุติธรรมปกติ และได้มีข้อเสนอแนะเพื่อทบทวนกฎหมายว่าด้วยศาลทหาร ให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของกองทัพที่ต้องรักษาระเบียบวินัย และอยู่ภายใต้ระบบการบังคับบัญชา จึงได้มีข้อเสนอให้ศาลทหารมีเขตอำนาจดังนี้

๑. กำหนดให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่มีลักษณะทางทหารอย่างเคร่งครัดที่กระทำโดยบุคลากรทางทหารเท่านั้น

๒. กำหนดให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาการกระทำความผิดที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง ได้แก่ การวิสามัญฆาตกรรม การบังคับให้บุคคลสูญหาย และการทรมานทารุณกรรม

๓. กำหนดให้ศาลทหารไม่มีเขตอำนาจในการพิจารณาพิพากษาพลเรือนในทุกสถานการณ์

ประเด็นที่ ๑๐ โทษและการบังคับโทษทางอาญา ปัญหาเกี่ยวกับระบบการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดและการบังคับโทษทางอาญา ส่วนหนึ่งเกิดจากข้อจำกัดในเรื่องโทษทางอาญาที่กำหนดไว้เพียง ๕ ฐานความผิด ได้แก่ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ และริบทรัพย์สิน ทำให้เกิด

ข้อจำกัดในการเลือกใช้โทษที่เหมาะสมกับผู้กระทำความผิด เมื่อทางเลือกในการบังคับโทษน้อย ระบบที่เป็นอยู่จึงผลักดันคดีเข้าสู่ขั้นตอนของศาล และผลักดันผู้กระทำความผิดเข้าสู่เรือนจำ และการกำหนดโทษไม่ได้คำนึงถึงภูมิหลังของผู้กระทำความผิดซึ่งส่งผลต่อการแก้ไขเยียวยาผู้กระทำความผิด และระบบราชทัณฑ์ โดยการลงโทษสมัยใหม่ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดเรื่องการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้กลับเข้าสู่สังคมได้ (rehabilitation) จึงได้มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. ควรพิจารณาเปลี่ยนโทษประหารชีวิตเป็นจำคุกตลอดชีวิต เนื่องจากเป็นโทษที่ละเมิดสิทธิมนุษยชน และมีการศึกษาวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่าโทษประหารชีวิตไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะทำให้การก่ออาชญากรรมลดลง

๒. ควรยกเลิกอัตราโทษจำคุกขั้นต่ำ เพื่อเปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจในการลงโทษให้เหมาะสมกับความร้ายแรงของความผิดและบุคคลที่กระทำความผิด

๓. ควรปรับปรุงโทษปรับทางอาญา โดยกำหนดให้ใช้โทษปรับตามรายได้ต่อวัน และขยายทางเลือกการบังคับโทษปรับให้มากขึ้น

๔. ควรกำหนดโทษทางเลือกโดยไม่ใช้โทษจำคุก

๕. ควรยกเลิกระบบเกณฑ์กลางในการกำหนดโทษ (ยี่ต๊อก) และจัดทำหลักเกณฑ์การกำหนดโทษและพัฒนาศาสตร์ของการลงโทษ เพื่อให้ผู้พิพากษานำไปปรับใช้แทนการใช้ยี่ต๊อก โดยอาจทำเป็นระเบียบหรือข้อบังคับของศาลเกี่ยวกับการกำหนดโทษ และเป็นแนวทางที่ชัดเจนและเปิดเผยต่อสาธารณะชน เพื่อให้การกำหนดโทษมีประสิทธิภาพ เหมาะสม สอดคล้องกับแนวคิดด้านอาชญาวิทยาและลงโทษ

ประเด็นที่ ๑๑ การฟ้องคดีปิดกั้นการมีส่วนร่วมสาธารณะ (SLAPPs Case) ประชาชนที่ใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเข้าไปมีส่วนร่วมสาธารณะ มักจะถูกคุกคามในรูปแบบต่าง ๆ อยู่เสมอ รวมถึงการคุกคามด้วยกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมในลักษณะการถูกฟ้องคดี หรือเรียกว่า “การดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อปิดกั้นการมีส่วนร่วมสาธารณะ” บริษัทเอกชนและรัฐใช้การฟ้องคดีปิดกั้นการมีส่วนร่วมสาธารณะ เพื่อหยุด ลงโทษ หรือต่อต้านบรรดานักเครื่องไหวที่ออกมาใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การร้องเรียน การชุมนุมในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานของบริษัทการดำเนินนโยบายการพัฒนาของรัฐบาล โดยการฟ้องคดีเพื่อข่มขู่ให้ผู้ถูกฟ้องยอมยุติบทบาทหรือยุติเข้าไปมีส่วนร่วม และได้มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. รัฐและหน่วยงานของรัฐ รวมถึงรัฐวิสาหกิจ ควรยุติการดำเนินคดีกับประชาชนที่ใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อการมีส่วนร่วมสาธารณะ เพื่อเปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบและประกันความโปร่งใส ต้องเปิดโอกาสให้มีการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐได้

๒. ทบทวนการดำเนินคดี โดยเฉพาะในคดีอาญา บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมควรพิจารณาดำเนินการกลั่นกรองให้คดียุติไปโดยเร็ว และกระบวนการยุติธรรมไม่ควรเป็นการซ้ำเติมหรือเพิ่มภาระโดยไม่จำเป็นให้แก่ผู้ถูกฟ้องคดี

๓. ควรมีกลไกสนับสนุนที่เพียงพอให้แก่ผู้ถูกฟ้องคดี โดยกองทุนยุติธรรมควรให้ความสำคัญกับคดีปิดกั้นการมีส่วนร่วมสาธารณะ และถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ

๔. ข้อเสนอในการตรากฎหมาย เช่น

- ควรแก้ไขกฎหมายหรือลดทอนความเป็นอาชญากรรมในความผิดบางเรื่อง ได้แก่ ความผิดฐานหมิ่นประมาณทางอาญา ความผิดตามพระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ รวมถึงทบทวนกฎหมายที่เกี่ยวกับความมั่นคง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการใช้เสรีภาพในการแสดงออกและการชุมนุม

- ควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เป็นต้น

ประเด็นที่ ๑๒ กฎหมายพิเศษด้านความมั่นคง ประเทศไทยมีกฎหมายพิเศษด้านความมั่นคง ๓ ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พ.ศ. ๒๔๕๗ พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. ๒๕๔๘ และพระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๕๑ กฎหมายพิเศษด้านความมั่นคงเป็นกฎหมายที่ให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงอย่างมาก และขาดระบบการตรวจสอบถ่วงดุลที่เหมาะสม จึงได้มีข้อเสนอแนะให้มีการทบทวนกฎหมายพิเศษด้านความมั่นคงทั้งระบบ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย หลักนิติธรรม ตลอดจนพันธกรณีระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน ดังนี้

- การกำหนดเงื่อนไขการประกาศกฎอัยการศึกให้ประกาศได้เฉพาะเป็นภัยที่มีอยู่จริง และมีความร้ายแรงที่คุกคามความอยู่รอดของประเทศ กฎอัยการศึกที่ประกาศไปแล้วนั้นให้สิ้นผลไปเมื่อพ้น ๓๐ วัน หากมีการขยายเวลาประกาศ ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา

- ให้ยกเลิกการไม่ต้องรับผิดโดยสิ้นเชิงของเจ้าหน้าที่ในการบังคับใช้กฎอัยการศึกตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. ๒๕๔๘ มาตรา ๑๗

- การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน จะต้องมีระยะเวลาไม่นานนัก และเสนอให้มีระยะเวลาเพียง ๑ เดือน หากมีการขยายเวลาประกาศ ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา เป็นต้น

ประเด็นที่ ๑๓ การดำเนินคดีอาญาที่เกี่ยวกับการละเมิดทางเพศ ตามที่ได้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา ฉบับที่ ๒๗ ในความผิดเกี่ยวกับเพศหลายประเด็น เช่น การกำหนดนิยามการข่มขืนกระทำชำเรา การยกเว้นโทษในกรณีการกระทำชำเราโดยสมัครใจระหว่างเด็กด้วยกัน การเปลี่ยนความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราให้เป็นความผิดอาญาแผ่นดิน เป็นต้น กรณีเรื่องเพศยังเป็นปัญหาเรื่องทัศนคติและค่านิยมของคนในสังคมและเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม จึงได้มีข้อเสนอแนะดังนี้

๑. แก้ไขกฎหมายอาญากำหนดให้การข่มขืนกระทำชำเราทุกประเภท ไม่ควรเป็นความผิดยอมความได้ แม้ว่าจะเป็นการกระทำระหว่างคู่สมรสก็ตาม

๒. การพิสูจน์ความผิดในคดีความรุนแรงทางเพศทุกคดี ต้องไม่ปล่อยให้เป็นภาระของผู้เสียหายในการรวบรวมพยานหลักฐาน เพื่อไม่ให้ผู้เสียหายถูกละเมิดซ้ำโดยกระบวนการยุติธรรม และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องควรผ่านการอบรม และได้รับการรับรองแล้ว

๓. ในการพิสูจน์ในเรื่องความเสียหายกรณีการละเมิดทางเพศ จะต้องพิสูจน์ด้วยว่ามีความเสียหายทางด้านจิตใจ เกียรติยศชื่อเสียงด้วย โดยต้องทำงานร่วมกันแบบสหวิชาชีพ เพื่อที่จะพิสูจน์ว่ามีความเสียหายเหล่านั้นได้อย่างสมบูรณ์

บทที่ ๔ บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๔.๑ บทสรุป

การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งซึ่งถูกรับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil, and Political Rights) รวมทั้งได้รับรองสิทธินี้ไว้อย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ ที่กำหนดให้ รัฐต้องจัดให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก และต้องให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาส เพื่อให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ ย่อมแสดงให้เห็นว่า รัฐมีหน้าที่ต้องทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม สะดวก และเสมอภาค

กระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือที่ผู้ถูกกระทบสิทธิมนุษยชนใช้เป็นช่องทางในการแก้ไขและเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น การเข้าถึงความยุติธรรมจึงเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญของประชาชนทุกคนที่ได้รับผลกระทบทางสิทธิมนุษยชน เช่น การได้รับหลักประกันความเสมอภาคตามกฎหมาย และการไม่ถูกกีดกันหรือเลือกปฏิบัติในลักษณะต่าง ๆ รวมทั้งการขจัดอุปสรรคอื่น ๆ ในการเข้าถึงความยุติธรรม โดยเฉพาะมาตรการในทางปฏิบัติต่าง ๆ ที่จะเอื้ออำนวยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ โดยคณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา ได้ให้ความสำคัญ และเป็นปัญหาที่คณะกรรมาธิการได้มีการติดตามมาโดยตลอด รวมทั้งเห็นว่าเป็นปัญหาที่ควรมีการพิจารณาศึกษา ตรวจสอบ และจัดทำเป็นข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

สำหรับการจัดเสวนา เรื่อง “งานวิจัย – สิทธิมนุษยชน – อำนวยความยุติธรรม” ได้รับทราบและนำข้อมูล ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากการเสวนาของทั้งวิทยากรและผู้เข้าร่วมการเสวนา สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๑) มีการนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมมากเกินสมควร

๒) ปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ประกอบด้วย กระบวนการยุติธรรมต้นน้ำ – กลางน้ำ - ปลายน้ำ ซึ่งรัฐมีหน้าที่ต้องให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนเพื่อให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้กำหนดหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลไว้ชัดเจน แต่ในทางปฏิบัติยังคงเกิดปัญหาและความเหลื่อมล้ำหลายประการตั้งแต่ชั้นจับกุม การแจ้งสิทธิ การจัดหาทนายความ การจัดหาล่าม ซึ่งมีช่องว่างที่อาจก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนของประชาชน และส่งผลให้ประชาชนไม่ได้รับการอำนวยความยุติธรรมอย่างเพียงพอในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม อันจะส่งผลไปถึงกระบวนการยุติธรรมในชั้นอื่น ๆ ที่จะได้รับด้วย

๓) จากข้อมูลของกรมราชทัณฑ์ที่มีผู้ต้องขังที่อยู่ในราชทัณฑ์และทัณฑสถานที่ส่งผลให้ประเทศมีจำนวนผู้ต้องขังสูงติดเป็นอันดับ ๓ ในเอเชีย และอันดับ ๖ ของโลก ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเป็นผลมาจากการใช้โทษจำคุกที่มากเกินไปและเกินความจำเป็น ส่งผลให้เกิดปัญหาเรือนจำแออัดและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังไม่เป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชนเท่าที่ควร

๔) การสอบสวนคดีล่าช้าและการอายัดตัว โดยเฉพาะกรณีที่มีการอายัดตัวผู้ต้องขังที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดในคดีอาญาอื่น โดยพนักงานสอบสวนไม่ได้เร่งรัดดำเนินการสอบสวนและสรุปสำนวนส่งให้พนักงานอัยการ หรือพนักงานอัยการรับสำนวนการสอบสวนแล้วแต่ไม่สามารถนำตัวผู้ต้องหาไปฟ้องต่อศาลในเขตอำนาจศาลที่มีการกระทำความผิดได้ โดยความล่าช้าดังกล่าวส่งผลให้ผู้ต้องขังที่ถูกอายัดตัวไม่ได้รับสิทธิหรือประโยชน์ต่าง ๆ ที่พึงได้รับตามกฎหมาย

๕) การปล่อยตัวชั่วคราวระหว่างการดำเนินคดี ปัจจุบันมีผู้ต้องขังที่ถูกควบคุมตัวระหว่างการพิจารณาคดีเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดปัญหาเรือนจำแออัด โดยการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวระหว่างการดำเนินคดี ถือว่าเป็นเรื่องการอำนวยความยุติธรรม แม้ว่าปัจจุบันจะมีกองทุนยุติธรรมในการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนอยู่แล้วก็ตาม แต่พบปัญหาการเข้าถึงและสิทธิที่จะได้รับการประกันตัวค่อนข้างมาก อันมาเป็นผลมาจากหลักเกณฑ์ของกฎหมายที่ไม่ครอบคลุมและไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกองทุนยุติธรรม

๖) ปัจจุบันตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๘ ได้กำหนดโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดไว้ ๕ ฐาน ตามความร้ายแรงของการกระทำความผิด ได้แก่ โทษประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ และริบทรัพย์สิน ทำให้เกิดข้อจำกัดในการเลือกใช้โทษที่เหมาะสมกับผู้กระทำความผิด และการลงโทษโดยไม่คำนึงถึงภูมิหลังของผู้กระทำความผิดอย่างจริงจัง ซึ่งส่งผลต่อการแก้ไขเยียวยาผู้กระทำความผิดและระบบราชทัณฑ์

๗) การจัดทำทะเบียนประวัติอาชญากรฐานข้อมูลการกระทำความผิด ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปัจจุบันเป็นปัญหาสำคัญในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย เนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีการจัดเก็บฐานข้อมูลของแต่ละหน่วยงานไว้ โดยไม่มีการเชื่อมโยงฐานข้อมูลซึ่งกันละกัน จึงทำให้ไม่มีข้อมูลประกอบการพิจารณาการดำเนินการในกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ต้นน้ำ – กลางน้ำ – ปลายน้ำ

๘) การป้องกันและปราบปรามการกระทำทรมาน ปัจจุบันร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. .... อยู่ในชั้นการพิจารณาของวุฒิสภา ซึ่งการถูกควบคุมตัวจะมีการกระทำทรมานด้วยวิธีต่าง ๆ ซึ่งเมื่อระยะเวลาผ่านไปจะไม่พบร่องรอยการกระทำทรมานจึงไม่สามารถดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดได้ โดยในต่างประเทศจะใช้หลักฐานทางการแพทย์การตรวจสอบหาร่องรอยการกระทำทรมานในระหว่างถูกควบคุมตัวเป็นหลักฐานในการพิจารณาคดีของศาล ส่วนประเด็นในเรื่องผลกระทบทางจิตใจร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวยังไม่ได้มีการกำหนดไว้เช่นกัน

๙) การพัฒนาในกระบวนการยุติธรรมด้านต่าง ๆ ต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนา และการพัฒนาดังกล่าวไม่ควรที่จะซ้ำเติมช่องว่างต่าง ๆ ในสังคมให้เพิ่มมากขึ้น ตามแนวคิดที่ว่า “เราจะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” และควรรับฟังให้กลุ่มคนดังกล่าวเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย

๔.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและเพื่อนำไปสู่การวิจัย

๔.๒.๑ ด้านนโยบายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

๑) การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม ควรให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องรวมทั้งประชาชน ภาคประชาสังคม เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมในประเทศเป็นไปตามบทบัญญัติที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองให้การรับรองไว้

๒) จากปัญหาคดีที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลเป็นจำนวนมาก หรือปัญหาคดีล้นศาล และปัญหาเรือนจำแออัด จึงควรมีการกำหนดนโยบายด้านกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้มีความชัดเจน ทั้งในเรื่องการกำหนดความผิด การแยกความผิดที่มีลักษณะเป็นอาชญากรรมและความผิดที่ไม่มีลักษณะเป็นอาชญากรรม การกำหนดบทลงโทษ การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้แทนกระบวนการยุติธรรมหลัก เช่น กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ยุติธรรมชุมชน เป็นต้น

๓) สำหรับโทษและการบังคับโทษทางอาญา ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้กลับสู่สังคมและอยู่ในสังคมได้ และควรพิจารณาแก้ไขโทษตามประมวลกฎหมายอาญาเพื่อให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น เช่น

- พิจารณาลดบทบัญญัติที่กำหนดโทษอาญาให้เหลือเท่าที่จำเป็น
- การปรับเปลี่ยนโทษประหารชีวิตเป็นโทษจำคุกตลอดชีวิต
- การใช้โทษปรับแทนโทษจำคุก
- ควรกำหนดโทษทางเลือกอื่น ๆ เช่น การทำงานบริการสังคม หรือสาธารณะประโยชน์ ในคดีความผิดไม่ร้ายแรง เป็นต้น

๔) ควรกำหนดให้มีหน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่ประสานงาน และดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับทะเบียนประวัติอาชญากร เริ่มตั้งแต่จัดทำประวัติการกระทำความผิด จัดเก็บ รวบรวม รักษาข้อมูลผู้กระทำความผิดจนถึงขั้นตอนการทำลาย รวมถึงการบูรณาการเชื่อมโยงฐานข้อมูลประวัติอาชญากรด้านข้อมูลการกระทำความผิด และควรมีการคัดแยกทะเบียนประวัติอย่างเหมาะสมเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด โดยคำนึงถึงความสมดุลของกฎหมาย ความเป็นธรรมทางสังคม และการคุ้มครองความปลอดภัยของสังคม รวมทั้งสิทธิมนุษยชนของบุคคลด้วย

๔.๒.๒ ด้านการเข้าถึงความยุติธรรมและการอำนวยความยุติธรรม

๑) การจัดหาทนายความที่มีคุณภาพ และเป็นทนายความตั้งแต่ในชั้นสอบสวน (กระบวนการยุติธรรมต้นน้ำ) จนคดีถึงที่สุด (กระบวนการยุติธรรมปลายน้ำ) เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการทำคดีให้แก่ทั้งผู้เสียหาย ผู้ต้องหา และจำเลย รวมทั้งควรมีการจัดหาล่ามให้กับผู้เสียหาย ผู้ต้องหา และจำเลย ที่สามารถทำงานได้ดี มีการพัฒนา และอบรม เพื่อให้การต่อสู้คดีเป็นธรรม และเพื่อเพิ่มหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิตั้งแต่ในชั้นจับกุม

๒) ควรมีการนำระบบงานด้านนิติวิทยาศาสตร์มาใช้ในการพิสูจน์หลักฐานแห่งคดี ซึ่งเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญที่จะทำให้การสืบสวนสอบสวนและการดำเนินคดีมีความชัดเจน และสามารถนำผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมาดำเนินคดีได้ และในขณะเดียวกันก็จะสามารถทำให้กระบวนการยุติธรรมเกิดความยุติธรรมขึ้นจริง

๓) การป้องกันและปราบปรามการกระทำทรมาน ควรมีการนำหลักกฎหมายของต่างประเทศ เช่น ประเทศประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ประเทศโรมาเนีย เป็นต้น มาใช้เป็นแนวทางเกี่ยวกับการนำหลักฐานทางการแพทย์ที่ผู้เสียหายได้มีการตรวจหาร่องรอยการกระทำทรมานในระหว่างถูกควบคุมตัว และการได้รับผลกระทบทางจิตใจ เพื่อพัฒนากฎหมายของประเทศไทยและเพื่อให้ผู้ที่ถูกกระทำทรมานได้รับการดูแลและและการเยียวให้ได้มากที่สุด ตามหลักการของอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ (CPED) และเพื่อให้ผู้กระทำทรมานความผิดได้รับการลงโทษด้วย

๔) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการทำความเข้าใจให้ประชาชนและสังคมได้รับทราบถึงกระบวนการยุติธรรมในทุกขั้นตอนให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน เพื่อเกิดความรู้สึกว่าการตัดสินคดีจะนำมาสู่ความยุติธรรมและทำสังคมอยู่อย่างสงบเรียบร้อยมากขึ้น และเพื่อป้องกันความเข้าใจผิดและความแตกแยกของสังคม รวมทั้งจะได้ร่วมกันตรวจสอบเพื่อให้เกิดความโปร่งใสในกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น

๕) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม ควรมีการทำงานในเชิงรุกเพื่ออำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนมากกว่าการทำงานแบบตั้งรับ โดยปรับใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ มาช่วยในการดำเนินงาน ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น และสอดคล้องกับสังคมที่เป็นพหุวัฒนธรรมในปัจจุบัน รวมทั้งควรมีการทำงานแบบบูรณการความร่วมมือกันทั้งภายในหน่วยงานเดียวกันและหน่วยงานภายนอก (Collaboration) ซึ่งจะสามารถช่วยให้เกิดการอำนวยความยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๔.๒.๓ *ด้านการวิจัย*

๑) สำหรับการวิจัยเรื่องความยุติธรรม ควรให้สอดคล้องและสอดรับกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ของสหประชาชาติอย่างน้อย ๕ เป้าหมาย ได้แก่ การผลิตและบริโภคที่ยั่งยืน การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การอนุรักษ์ความหลากหลาย ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน การลดความเหลื่อมล้ำ ซึ่งสอดรับกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นหลักการสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย โดยจะทำให้การทำงานเรื่องกระบวนการยุติธรรมเกิดผลสำเร็จ ในทิศทางที่อำนวยประโยชน์สุข และอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชน

๒) การวิจัยเรื่องการอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชน ควรตั้งสมมุติฐานมาจากปัญหาและความเดือนร้อนของประชาชนในเชิงระบบต่อการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และการวิจัยควรมีความเชื่อมโยงกับความจำเป็นที่ต้องการปรับปรุงด้านการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมที่ได้มีการดำเนินการแล้ว แต่พบปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการอย่างไร เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไข

๓) ควรมีการพิจารณาศึกษาและวิจัยการลดปริมาณคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม เพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๔) ควรมีการพิจารณาศึกษาและวิจัยในเรื่องการเยียวยาผู้ที่ถูกกระทำละเมิดสิทธิมนุษยชน สำหรับการเยียวยาทางจิตใจอย่างจริงจังและเกิดผลเป็นรูปธรรม เพื่อให้ผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนได้รับการเยียวยาทางด้านจิตใจ และผู้ที่ได้รับผลกระทบในกระบวนการยุติธรรมที่ได้รับผลกระทบจากโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ของรัฐ

ดังนั้น สำหรับการเสวนาในครั้งนี้คณะกรรมาธิการมีความคาดหวังถึงผลที่เกิดขึ้นจากการเสวนาทั้งความเห็นที่เป็นข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ทั้งของวิทยากรและผู้เข้าร่วมเสวนา ดังนี้

๑. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ จะสามารถนำผลการเสวนาในครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์ในการทำงานวิจัยของประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพ นำไปสู่ผลการปฏิบัติ การส่งเสริมการพัฒนา และคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เพื่อการอำนวยความยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมทั้งประชาชนได้รับประโยชน์มากขึ้น

๒. วุฒิสภา โดยเฉพาะคณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา จะนำข้อมูลที่ได้จากการเสวนาในวันนี้ไปสู่การขับเคลื่อนและเร่งรัดให้เห็นผลในทางปฏิบัติต่อไป

ประมวลภาพการเสวนาในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ ๒๕๖๕
เรื่อง “งานวิจัย – สิทธิมนุษยชน – อำนวยความยุติธรรม”
ในวันพุธที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๖๕
โรงแรมเซ็นทารา แกรนด์ และบางกอก คอนเวนชัน เซ็นเตอร์ เซ็นทรัลเวิลด์ กรุงเทพฯ

VIP